

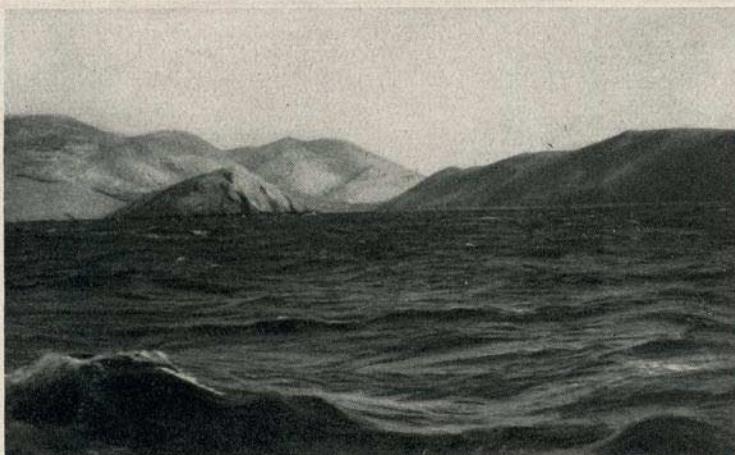
HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

BROJ 5.

SVIBANJ 1930.

GOD. XXVI.



KRK KOD BAŠKE: »BOSAR«. Foto: Gi. Szabo

SPOMENICI PROŠLOSTI OTOKA KRKA

Nakon dugog, dugog vremena vraća se otok Krk u tješnju vezu sa kopnom, od kojeg je bio stoljećima odijeljen... u vezu sa Savskom Banovinom dolaze Krk, Rab i Pag! Vjerujem za daleka vremena. Tri otoka, tri individualiteta! A Krk je najveći od njih i najzanimljiviji i — najzagonetniji! Milčetić, sam Krčanin, ispravno je rekao pred evo skoro pedeset godina: »... da, klasičan je otok Krk, hoćeš li u pogledu arkeološkom, povjestnom, jezičnom ili književnom«. Pa u ovom preglednom članku prikazat će se u kratko zanimljivosti toga čudnovitoga otoka, gdje je toliko toga još zagognetnoga, pa možda se većina tih zagonetki ne će uopće nikada više moći riješiti! A možda je najveća zagonetka i danas ona neobična raznolikost svijeta na Krku, kako veli još posmatrač Krka iz godine 1895.: »Od mjesta do mjesta ima na otoku takvih razlika u čudi, u govoru, u vladanju, kakovih nije između Hrvata i Slavonaca. Na ovom je otoku sedam općina, sedam kaštela, sedam narječja, sedam nošnja, sedam krepести, sedam smrtnih grijeha, tu ima sedam plemena na dvadeset i tri hiljade tristo pedeset duša...«

Geološka je formacija otoka dakako sasvim bliza onoj formaciji hrvatskoga kopna, od kojega se otok otrgnuo, ali je poluoto-

čićem Vozom ostao tako blizu starome kopnu, da je tek pitanje vremena, kad će se jednom opet obnoviti most, koji je pred stoljećima tu postojao i spajao otok Krk s kopnom! Da, kažu, da i svi izvori na otoku, napose nepresušna Ponikva dobivaju vodu od kopna ispod mora! 405 četvornih kilometara iznosi površina Krka, najveća dužina 38 km, širina 18 km, a obale imaju 189 km; dvaput se zadrlo more duboko u trup otoka: zaton sulinjski i košljunski. Dva su jezerca na otoku: kod Njivica Jezero, a k sjeveru grada Krka Ponikva. Istočni je i jugoistočni dio otoka krševit, bura ne dopušta vegetacije, ali igra svijetla od ružičaste boje do tamno sure podaje i ovom kršu života. No ipak je najveći dio otoka, napose prema zapadu, prekrit zelenilom, da, kod Glavotoka izrasla je prava šuma te se spustila do samoga mora. Da, tu flora mjestimice dočarava najljepše krajeve juga! Na otoku Krku nema velikih visina, najveće su u južnom dijelu otoka: kod Vrbnika se diže Klam 449 m visoko, nad sv. Lucijom kod Baške diže se Vidoklam 460 m, a Veli Vrh sa 541 m uopće je najviši vrh otoka. Česti naziv »Klam« ili »Hlam«, isto je, što i naš »hum«.

Nešto preko 21.000 ljudi stanuje u jednom gradu (Krku), u 5 gradića, (Omišalj, Dobrinj, Vrbnik, Baška, Aleksandrovo) te kojih 79 sela i zaselaka. Sve je to podijeljeno u sedam općina, a cijeli je otok jedan srez Savske banovine. U Krku je biskup, 14 župa podijeljeno je u tri dekanije. Osobito je zanimljivo nazivlje mjestana na Krku: na zapadnoj je strani u općinama Poljica i Dubašnica sve označeno patronimičkim nazivljem: Turčići, Milohnići, Oštrobadići itd., dok na istočnom dijelu otoka tome nema traga. Sva dosadašnja objašnjavanja potpuno su nedostatna, napose ono, da je to nazivlje posljedica naseljavanja t. zv. Vlaha, naročito za doba posljednjega Frankapanu, nesretnoga Ivana. Baš se u ovom dijelu otoka sačuvalo mnogo toga iz najstarijega vremena. Zagognetka, koju će tek budućnost možda riješiti.

Ime je otoku Krku dalo sigurno već prehistozijsko doba; Rim je tek izgradio, što je našao, pa je tako nastao i razvio se antikni Curicium, antikni grad Krk, što ga spominju antikni autori. God. 1861., kad je biskup Vitežić dao urediti prostor oko stolne crkve u Krku, našao se počasni kamen s napisom, gdje se spominje: ... SPLENDIDISSIMA URBS CVRICTARVM..., a postavljen je u doba carevanja triju careva, pa se tako ne da vremenski točno postanje toga napisa odrediti, jer su po tri cara tri puta carevala. Imade još cio niz kamenih spomenika iz antiknoga Krka, od kojih je najznatniji onaj, koji spominje podizanje gradskih zidova. Ali i drugdje se našlo ostataka antiknoga doba: kod Aleksandrova, osobito važnih u Baški Novoj i okolišu (g. 1884. mozaik od 28 m du-

ljine, koji se i danas neotkopan nalazi!), pa u Polju kod Dobrinja, a i u okolišu Omišlja. Vidi se, da je već u antikno doba bio Krk, »splendidissima urbs Curictarum«, centar otoka, a od ostalih mjesta spominje se tek jednom u Ptolemeja mjesto Fulfinium, koje se danas ne može lokalizirati, akoprem je najvjerojatnije, da se ima tražiti kod Nove Baške, a ne kod Omišlja. A vjerovatno je i to, da su se novonadošli Hrvati smjestili posvuda na antiknim naseљima, tek se u starom Krku zadržali još kroz stoljeća Romani. Pa ovi su stvorili novo ime gradu: Vecla, kasnija Veglia, dok su Hrvati zadržali prastari naziv Krk. I to je posve neobično. A još je neispitano, koliko je istine u tradiciji, da se tamo kod Bosara nalazio antikni grad, koji da se zvao »Karincija«...!

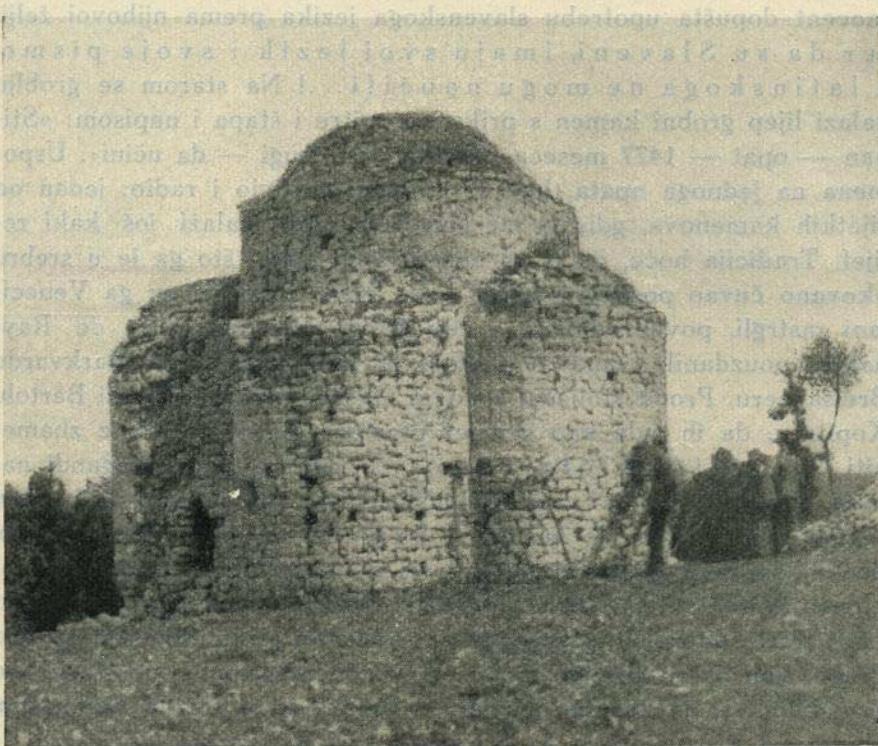
Domr'o je stari svijet, pa se kroz stoljeća, do kojih ne dopire gotovo nikakovo svjetlo, uređuje novo doba. Krk pod svojim priorima stoji pod vlašću bizantskog cara, slavenski se svijet organizira u svojim župskim gradovima: u glavnom valjda onako, kako je to i kroz sva dalja stoljeća ostalo, pa donekle i do dana današnjega. Hrvatski su knezovi primili oko 800. godine sa svim narodom kršćanstvo; grade crkve na ostacima antike, grade svoje zdužbine. Nestaje pomalo i bizantinskoga gospodstva, pa hrvatski vladari preuzimaju zaštitu i romanskih gradova u Dalmaciji. I Krk dolazi pod hrvatskog vladara. Ali se javlja novi luti protivnik: Venecija postaje velesilom, pa već oko god. 1000. zavlada otokom tamo do 1059. Dalje je do 1118. opet otok hrvatski: u to je vrijeme vjerovatno sam kralj osvanuo na otoku, na kojem se sad javlja upravo elementarnom silom glagolica i narodni jezik, kojeg ne mogu nikakove odredbe ni sabora, ni papa, ni duždeva utamaniti: taj centar glagolice nije ni Venecija, koja je od god. 1000. do svoje propasti vladala otokom, u svem 616 godina, dok je pod vlašću hrvatskih pa kasnije hrvatsko-ugarskih vladara bio u svem 181 godinu, taj centar nije mogla nikako uništiti, dapače — no o tom kasnije! I ta je upravo gigantska otporna snaga nešto tajanstveno: Krk je postao, bio i ostao posve hrvatski otok.

Cim se pojavila Venecija, osvanuše i krčki knezovi kao sad više sad manje neovisni gospodari otoka: tekar od g. 1480. smatra se Venecija apsolutnom gospodaricom otoka. Danas je sasvim jasno, da ti kasniji Frankapani nisu nikada i nikako bili Frankapani, ni u kakovom srodstvu s tim rimskim plemstvom: to je samo papa Martin V. g. 1430. »priznao« jednom od najsilnijih knezova krčkih Nikoli, a državne su kancelarije naziv »Frankapana« počele priznati tek njegovim sinovima. Nu podrijetlo tih krčkih knezova, kasnijih proslavljenih Frankapani ostat će za uvijek tajnom, ma da je vjerovatno, da potječu od jednoga od ona četiri stara plemene

nita hrvatska roda: Doganića, Tugomirića, Šubinića ili Jurinića. U ono 553 godine opstanka — do kognoga Wiener Neustadta — bilo je 18 generacija sa osamdeset pet muških, te neko tridesetak ženskih članova. Odavle su sa Krka zarana prešli na kopno, pa su potomci kneza Nikole († 1432.) mogli razdijeliti baštinu njegovu tako, da je svaki od osmoro baštinika dobio malo kneževstvo u vlast! Katastrofa sina kneza Nikole, posljednjega krčkoga gospodara kneza Ivana, tako se usjekla u dušu Krčana, da gotovo jedinoga njega i danas imenom spominju.

Iz svake se ove epohe sačuvalo uspomena i ostataka na Krku, ali će još generacije morati da porade na njihovu osvjetljenju... Evo kratkoga pregleda najvažnijih starina u pojedinim mjestima Krka. O m i š a l j se javlja veoma rano: od uvijek je baš taj gradić, koji se smjestio na grdu hridini, okruženoj zelenilom, bio glavni branič Hrvatstva nasuprot romanskoga grada Krka. Nad samom lukom, na strateški izvrsno odabranom mjestu, stoje i sada slabici tragovi staroga grada Frankapana, koji je zamijenjen g. 1470. novim »turnom« gore na kraju mjesta, onim, za kojim nariče prevaren Ivan, kad je zapazio, da ga je Venecija zarobila...! Monumentalno se isticao taj toranj nad Omišljem: »Turne moj lipi, lipi ter pošteni«, ali ga kukavelj Omišljana pred neko dva decenija porušila... I preko groba progodi nevolja nesretnoga Ivana! A u daleko ranije doba vodi pogled na veliku nekadašnju zbornu crkvu sv. Gospe u Omišlju, najveću na otoku iza stolne crkve u gradu Krku, kako se i dolikuje za centar glagolaštva. Kaže šematizam, da je sa građena tek g. 1405., ali to nije istinito: te je godine ugrađena tek velika rozeta, dok je sama crkva za stoljeća starija. To je stara bazilika sa širokom srednjom i dvije postrane uske lađe: četvrtopolje srednje lađe pokrito je ranorenesanskim kubetom, a u petom polju stoji noviji, barokni kameni oltar bez veće vrijednosti, a iza njega vanredni drveni oltar 16. stoljeća s brojnim rezbarijama, dok je još zanimljivija pala sv. Ivana smještena na pokrajnom oltaru. Crkva se često pregrađivala. Gotsko je doba dodalo na lijevo četiri kapele, renesansko na desno dvije, a g. 1442. gradila se sakristija, kako glagolski napis kazuje, dok drugi napis svjedoči, da je crkveni toranj djelo meštra Pere z Omišlja i meštra Andreja iz Kotora 1533—1536. U polukrugu nad ulaznim vratima sastajemo se s pleternim ornamentom, pa takove ostatke nalazimo i u nutrašnjosti crkve: kapitele, dijelove propovijedaonica, dok se jedan fragment jamačno od stare pregrade nalazi u dvorištu općinskog poglavarstva. A i uz prozor zvonika nalazi se kamen, urešen pleternim ornamentom, koji s punim pravom starohrvatskim nazivljemo. Po finoj obradbi i skladnoj kompoziciji vidi se, da je sve to nastalo

u kasnije doba, možda u isto vrijeme, kad i prvočini dio crkve. Ali nije to jedini spomenik prošlosti u Omišlju. Nedaleko mjesta Omišlja onkraj »Erta«, dugačkoga poluotočića, stoji druga ogromna ruševina crkve sa narteksom u obliku križa, a uz nju ostaci samostana. Narod zove te ostatke Mira, dok se lokalitet, gdje se te ruševine nalaze, zove Sapno ili Sepen. Mrtav je danas taj kraj, taj zaton, gdje se osim te ogromne ruševine nalazi još nešto podalje ruševina druge crkvice, »Kurilo« zvane, a na suprotnoj strani velike



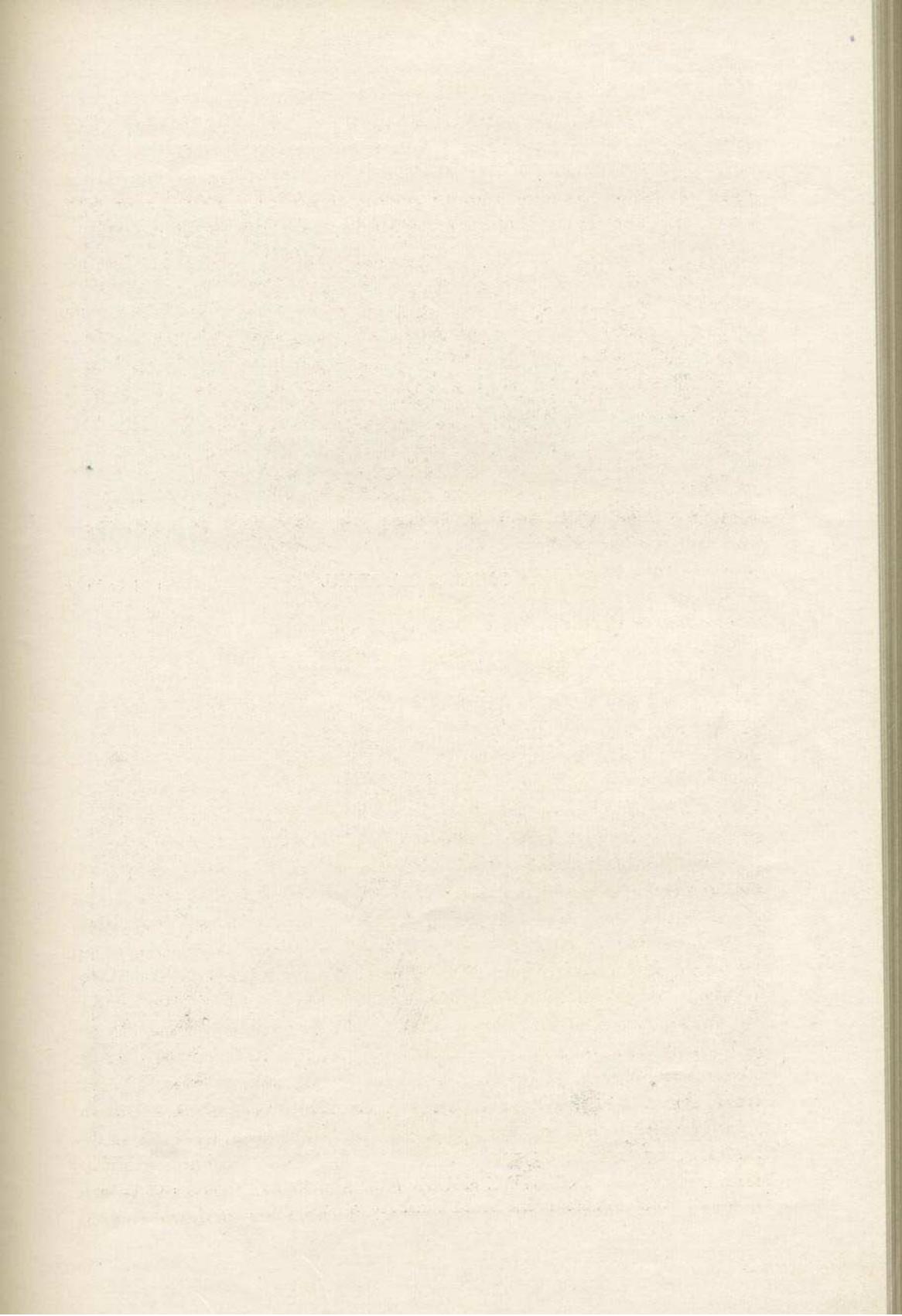
SV. KRŠEVAN KOD GLAVOTOKA NA KRKU. Foto: Gj. Szabo
Starohrvatska crkvica 9.—10. stoljeća.

ruševine stoje ostaci jakoga tornja. Da li je tu prije postojalo kakovo naselje, ne može se stalno odrediti, a to nije mogao ni vrbnički svećenik Ivan Feretić, koji je ostavio g. 1819. djelo: »Skazanje i povidanje otoka krškoga ili veljskoga« sa mnogo vrlo važnih vijesti, kako izvještava don V. Premuda, naš glagoljaš u Baški. Sastavim je to neobična građevina, koja se ni na koji način ne može utisnuti u kakovu šablonu, a najmanje u onaku, kako je to htio konservator Gnirs g. 1913. Čini se, da je u nutrašnjosti nekada imala ta crkva uokolo galerije: danas se unutra sije i žanje! Naj-

vjerovatnije je, da je tu u tom zatonu, koji svijet zove »Draga sv. Mikule«, doista pred nama ostatak velikoga benediktinskoga samostana sv. Nikole u Omišlju, jednog od veoma brojnih benediktinskih samostana, gdje su benediktinci, došavši u Dalmaciju veoma rano iz Italije, živjeli i radili i postali doskora najveći pobornici slavenskoga jezika i glagoljice. Usprkos svim odredbama splitskoga sabora od g. 925. i onoga od 928., usprkos papi Nikoli II., koji god. 1056. šalje opata montekasinskoga, da ukine slavensko bogoslužje, ovi ipak ostaju vjerni svom jeziku, pa im konačno g. 1252. papa Inocent dopušta upotrebu slavenskoga jezika prema njihovoј želji, jer da su Slaveni, imaju svoj jezik i svoje pismo, a latinskoga ne mogu naučiti...! Na starom se groblju nalazi lijep grobni kamen s prikazom mitre i štapa i napisom: »Stipan — opat — 1477 meseca oktobra dan drugi — da učini«. Uspomena na jednoga opata, koji je tamo dugo živio i radio; jedan od rijetkih kamenova, gdje se uz glagoljski napis nalazi još kaki reljef. Tradicija hoće, da je tu nastalo ono djelo, što ga je u srebru okovano čuval posljednji krčki knez Ivan, a poslije su ga Venecijani rastrigli, povez odnijeli, a par listova uze pop Luka de Raynaldis, pouzdanik Ivanov i pokloni ih tirolskom vitezu Markvardu Breisacheru. Prođu stoljeća, a noviji vlasnik dozvoli slavisti Bartolu Kopitaru, da ih izda kao primjer prastare glagoljice: to je znameniti Glagolita Klotzianus... U rimskoj se propagandi nalazio glagolski misal iz Omišlja, pisan još u 14. stoljeću, pun raznih bilježaka; tu je nastao i breviar, pohranjen u bivšoj bečkoj dvorskoj knjižnici. A čini se, da se sve više potvrđuje dokumentarno tradicija, da je odavle iz Omišalskoga samostana češki kralj Karlo dopremio glagoljaše za samostan glagoljaški Emaus kod Praga, koji da su donijeli među crkvenim knjigama i ono glagoljsko evangelje, što je kasnije dospjelo u Reims, te je služilo francuskim vladarima kroz stoljeća za prisizanje kod krunisanja.

Pustimo taj kraj sa tihim marnim ljudstvom, sa osebujnom ženskom nošnjom za rad — napadni su oni široki pusteni šeširi — sa toliko zagonetki. Mimo Njivica, gdje se na kapeli nalaze starohrvatski ornamenti, mimo Jezera skrenimo u Dobrinj.

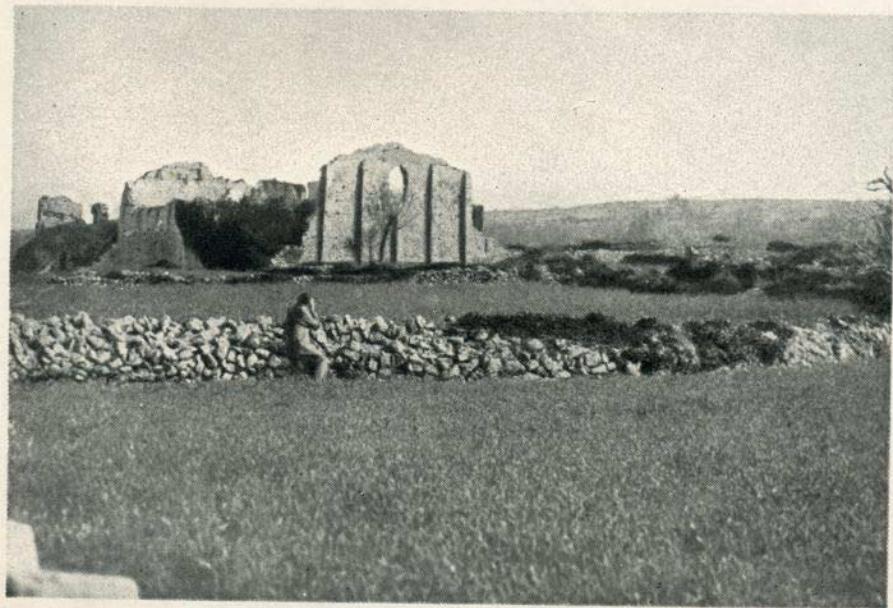
Maleno mjesto, stara crkva, koja je toliko puta pregrađivana, da je malo šta od davnine tamo i ostalo! Tek je u njoj zanimljiv fragmenat antependija, srodnoga onomu, što je do nedavna bio u riznici krčke crkve. Nedaleko crkve čudan je lik životinjske glave s vratom, o kojem nitko ništa ne zna da kaže! Iz Dobrinja potječe najstariji glagolski spomenik: isprava od 1. I. god. 1000., kojom Dragoslav dariva crkvu sv. Vida, koju je sam sagradio. Dakako, original se nije sačuvao, već latinski prijevod notara Grabia po prijevodu popa





OMIŠALJ NA KRKU.

Foto: Gj. Szabo



RUŠEVINE »MIRE« KOD OMIŠLJA.
Vjerojatno ostaci benediktinske opatije sv. Nikole. Foto: Gj. Szabo

Jurja Mavrovića »od jednoga inštrumenta, pisana na harti bumbazinoj«. A crkva sv. Vida stoji i sada u razvalinama: mala građevina s lađom 5.40 m dugom, 3.50 m širokom s polukružnom apsidom i vjerovatno kasnije prizidanim tornjem. To je tip bezbrojnih crkvica na otoku, tako je sagrađena nešto kasnije i crkvica opatije sv. Lucije kod Jurandvora blizu Baške.

Dobrinj nema danas više kaštela, nema ga ni Vrbnik, koji se je posadio tamo na pustoj hridini, ali iza njega je u dolini Jas pravi plodni raj. Tu je drugo sijelo glagoljaštva, tu je još god. 1555. bilo 49 popova, 3 đakona, te 1 podđakon. Tu se i sada čuvaju dva misala, remek-djela 15. stoljeća, pa četiri brevijara. Tu je mjeseca juna 1388. nastao Vrbnički Statut, zapravo zakonik za cijeli krčki otok, napisan eto stotinu godina poslije Vinodolskog Zakonika. I danas se posvuda u Vrbniku, tom rodnom mjestu biskupa I. Vitezića, pa braniča Istre Dinka, biskupa Feretića, glagoljaša Dragutina Parčića itd. nalaze glagolski napisи: da, i venecijanski su notari pisali tim jezikom i pismom. I tu je sijaset ruševina starih frankapanskih crkvica: sv. Nikole u Ogrulu, sv. Maурina — tik do samog Vrbnika (možda onaj samostan kartuzijanaca »de Gyrio«, što ga štiti god. 1308. knez Dujam). Tu je ruševina kapelice sv. Nedjele, a daleko prema Risiki nalazi se ostatak kapele sv. Krševana, dok pod brijegom vire ostaci dobro građenoga grada Frankapanu. U velikoj vrbičkoj crkvi, koja je također prečesto pregrađivana, iznenađuje na desno kapela, svodenja gotski na način, koji je u ovim stranama neobičan, a u toj je kapeli — vele, da je to zapravo bilo nekad svetište — glasovit oltar Marije Ružarice, rezbarija renesanska, pa se tradicija ne da nikako razuvjeriti, da prikazani likovi ne pripadaju donatoru Ivanu, posljednjem nesretnom krčkom knezu i njegovoј ženi... A crkva ima i divot-kaleža i divotno ruho s vezom 15. stoljeća.

Mimo pustoga stijenja kraj Bosara, gdje je postojao onaj tajanstveni grad, što ga narodna tradicija krsti »Karinciom«, dolazi se do Baške, mjesata, koje je već u rimsko doba bilo odlično napučeno. Sredovječno se mjesto s kaštelom posadilo tamo, gdje je sada groblje, a do njega se vide ostaci kuća, ostavljenih pred nešto preko dva stoljeća. Nema vremena za dugo promatranje Baške, poći vadja do Svetе Lucije kod blizoga sela Jurandvora. Na tornju se crkvice čita zapis, da ga je gradio: MAGISTER ANDREAS ME FECIT. Možda Andrija Aleksijev iz Drača? Na gornjem rubu simboli evanđelista od kamena. Unutar tornja rimski napis. Kroz toranj ulaz u crkvicu. Oveća kapela s lađom, kojoj je pod pokriven većinom grobnim pločama, a iz njene polukružne apside nestalo je oltara, koji su si ardit odnijeli. To je crkva one opatije, kojoj je

gradilište poklonio sam hrvatski kralj Dimitrija Zvonimir, opatije, koja je bila prva na otoku i ugledom i bogatstvom, sve dok je nisu krajem 15. stoljeća ostavili redovnici za uvijek... Tu se danas u vlažnoj pobočnoj kapeli sagrađenoj god. 1498. nalazi glasovita baščanska ploča, zapis u narodnom jeziku iz onoga vremena, kad se takova šta nigdje u Evropi ne nalazi ni kod ikojega naroda! Iz onoga vremena, kad crkveni sabori i pape grčevito zabranjuju upotrebu glagoljskoga pisma! A opat će svete Lucije ipak napisati ovaj zapis i metnuti ga na pročelje crkve, odakle je maknut valjda tekar onda, kad je podignut toranj. I od onog doba, kad je Kukuljević upozorio na taj kamen Šafařika, do danas trudilo se sijaset radenika: Kukuljević, Sabljar, Črnčić, pa Rački, Jagić, Milčetić i redom drugi do Rudolfa Strohala, da ga pročitaju i protumače; ali još je dosta toga ostalo nejasno i neistumačeno. Ornamenat, kojim je gornji rub kamena urešen, to je pleterni ornamenat kasnoga vremena. Valjda jedini primjerak, gdje se uz take ornamente ne upotrebljava latinski jezik! U 13 redaka zapisa stari opat tamo oko god. 1120. prema Jagićevom tekstu: »1100. U ime oca i sina i svetoga duha. Ja, opat Držiha pisah ovo o zemlji, koju podade Zvonimir, kralj hrvatski u svoje vrijeme svetoj Luciji. A tome su svjedoci župan Desila Krbavski i župan u Luki Prbnega. I taj posla Vitoslava na otok: pa tko to porče, neka ga prokune bog i božja sila i četiri evanđelista i sveta Lucija amin. Tko ovdje živi, neka moli boga za njih.

Ja opat Dobrovit sazidah ovu crkvu sa svojom braćom s devestoricom u vrijeme kneza Kuzme, koji zavlada cijelom Krajinom. I tada bješe Mikula u Otočcu sa svetom Lucijom jedno«.

Tako zapisaše opati, valjda oko god. 1120. Čudno je to glagoljsko pismo, tako čudno, da isprvice ni sam Šafařik nije pravo znao, da li je to uopće glagoljsko. Nu još nije došlo vrijeme, kad će se o postanju glagoljice moći definitivno dati rješenje. Jasno veli opat, da je zemlju dao hrvatski kralj Zvonimir, koji je tu darovnicu podao u prisustvu dvaju župana... A tko je onaj Kuzma, koja je to Krajina? Nije li taj Kuzma preteča, a možda i praotac krčkih knezova, kasnijih Frankapani? A znači li posljednji stavak, da je u to doba imala sveta Lucija istog opata, koji je bio i opat sv. Nikole u Otočcu? Pa koji je to sv. Nikola? Onaj u Otočcu u Lici sigurno nije; možda je to onaj sv. Nikola kod Omišlja uz onaj poluotok, a poluotok se i sada mjestimice zove također otokom? I sijaset se drugih pitanja veže uz taj kameni dokumenat — pa neka to budućnost riješi!

Pust je kraj kod Stare Baške, tek se pomalo popravlja do Aleksandrova, nekada Punta, naprednoga mjesta do Košljunskoga zatona, gdje se našlo u okolini antiknih ostataka. Nu za nas su važniji drugi

spomenici prošlosti: samostan franjevački, nekada benediktinski na Košljunu, otočiću s bujnom šumom, kakova bi nas i u Slavoniji mogla iznenaditi! Pa podalje uz obalu dubokoga zatona prastara crkvica svetoga Donata.

Košljun, nekadašnji Castellione, spominje se u ispravama od g. 1186. kao benediktinski samostan, a dozvolom pape Nikole V. podaju ga Martin i Ivan Frankapan g. 1447. franjevcima, koji borave tu i sada. Osim dva veoma zanimljiva kapitela, koji sežu možda u 7. stoljeće, a danas leže tamo pred kapelom, koja je nekada bila svetište stare crkve benediktinaca, zanima nas najviše baš ta kapela. U toj je kapeli na stijeni uzidan sarkofag, u kojem počivaju navodno kosti nesretne kćeri posljednjega kneza Ivana Katarina, umrle g. 1520. Zaželila je, da je sahrane uz oca, koji je dao novu crkvu učiniti, da tu nađe konačno grob, kad ga je smrt u Madžarskoj kao bjegunca zatekla. Nu kasnije je preneseno njeno tijelo u sadašnje prebivalište, vjerojatno u tudi grob, pa i taj su ardit probili... Ni u grobu mira!

Uz cestu do zaliva Košljunskoga stoji ruševina male crkvice sv. Donata. Danas je obnovljena, no tek za silu: ovako nije sigurno nikada izgledala. Slika iz djela Folnesics i Planiscig donosi njeno stanje prije restauracije. O toj se malenoj građevini mnogo i mnogo pisalo, a do danas nije njenu zagonetku nitko riješio. Srednji je dio četvorina, koja u visini od 3.50 m nosi kupulu, nasadenu malim nišama, trompama na tu četvorinu. Postrance po jedna polukružna apsida, dok je ulazni i oltarni dio pravokutan. Sasvim jedinstvena građevina, kojoj nema nigdje posve srodne. Pitaš li za vrijeme postanja, dobit ćeš najraznolikije odgovore, da, u jednom naivnom vodiču naći ćeš, da je to gradnja 3. stoljeća! Drugi ozbiljniji meću postanak u deveto stoljeće, u doba nakon pokrštenja Hrvata, — na žalost se i o tom pokrštenju još vrlo malo znade. A dalje se tu pita, da li je ta osebujna gradnja dar Istoka ili djelo Zapada, da li je to dijeljak umjetnosti, koju su narodi doseljenici donijeli sa sobom. Svakojake se teorije postavljale: i onake, koje su htjele tu vidjeti autohtonu umjetnost i onake, koje su privoljele Istoku, i najsmonije, koje su tu vidjele tek rad Zapada, napose Italije! Pa u svemu je Zapad tek obradivač zasnova Istoka, često grandiozni prerađivač i — ništa više! A tko ogleda crkvicu svetoga Donata, osjetit će, da je tu drugi duh, drugi osjećaj prostornosti, nešto tuđe Zapadu. Taj je spomenik srođan crkvici sv. Križa u Ninu, onoj, koja nosi napis župana Godeslava. Srođan je donekle i crkvici sv. Jurja na groblju sela Ravanjske. A poznatoj crkvici sv. Nikole kod Nina srođan je drugi spomenik ovdje na Krku, crkvica sv. Krševana, nedaleko samostana Glavotoka. Evo tu slike te kapele; tu već stoji osamljena oko tisuću godina...

Ova crkvica ima kao i sv. Nikola kod Nina kupolu, koju nose gurti, čemeri, dakle konstrukcija, koju će Zapad za stoljeća kasnije usavršiti i izvesti. Ne ću da čitaču iznosim tu detaljnija pitanja, već izričem uvjerenje, da su i sv. Donat i sv. Krševan na Krku (sa 3 postrane apside) grobne crkvice izvedene od domaćih majstora, nipošto od tuđih meštrova, da je absolutno ispravno mišljenje Ljube Karmana, da su te crkvice u uzročnoj vezi s dolaskom Hrvata na jug. Zanimljiva je paralela, kako stoljećima kasnije renesansa gradi baš nedaleko Glavotoka u selu Bogovićima centralnu građevinu, koja u svojim dalekim, dalekim izdancima vodi možda k istome korjenu. iz kojega su one drevne crkvice iznikle!

Za koji časak stižemo od Donata do grada Krka, postojbine knezova krčkih, Frankapana! I danas je to nekako tudi grad: Venecija je prekrila gotovo sve, što se tiče Frankapana. Zidova starih nestaje, ali se venecijanska kula stražarnica koči i danas, pa obećaje pokornicima venecijansku slobodu! Da, još su tu na tvrdi teška vrata i nad njima je zapis, u kojem se g. 1190. spominju prvi put u lapidarnom napisu knezovi Bartol i Vid. A na dograđenoj venecijanskoj kuli стоји gotovo ironički zapis: AUREAE VENETORUM LIBERTATI! Zlatnoj slobodi Venecijana! Istina, oni su slobodu samo za sebe poznavali! A i u Krku ima također sijaset neriješenih ili nerješivih pitanja. Postanak crkve sv. Kvirina sa prizidanim огромnim krčkim domom — to je krasna građevna skupina — nije objašnjen unatoč brojnim napisima u crkvi. No nas zanima najviše velika palata, smještena u prvoj desnoj kapeli doma, o kojoj je prof. Kniewald donio nedavno monografiju. U dva su reda iskucani od srebra likovi Marije, a uz nju anđeli i dvadesetak svetaca i svetica. Danas je na pali tek zapis, da je opravljena po nalogu dužda Petra Grimanija, za provizora Angela Priola god. 1742. A o predašnjem zapisu, u kojem se spominjala godina postanja 1477. i donator Ivan Frankapan — o tom nema više ni govora! Zanimljiv je i kapitel na groblju, u koji je sada usaden križ, a spada u vrijeme pleterne ornamentike; zanimljiv je iz istog doba jedan ornamenat u domu, zanimljiv je gotski samostan franjevaca, gdje su konačno smješteni trećoredci, koji su dukalom od 29. IV. 1783. primili obavezu, da će se brinuti za uzgoj slavenske mlađeži, kako ova ne bi trebala polaziti u tuđinu na nauke...!

Nu ostavimo Krk grad, pa se zavezimo do Glavotoka: sve zeleniji biva otok, dok se u blizini Glavotoka ne pokažu prave šume, pravi južnjački pejsaž, pun čara i vedrine. Ta zar je to isti onaj otok, koji se tako oporo pokazuje sa istoka! A tu, nasuprot Cresu, tu eto pinija, čempresa, agave, pa prave hrastove šume. Dražesno se tu posadio samostan, nastao na mjestu, gdje su ne-

kada Frankapani svoj dvorac imali. Tu se u crkvici, na oltaru, urešenom s dosta dobrom slikom (htjeli bi je svakako učiniti djelom Giorgiona), služe svake godine na 14. ožujka misa za upokoj duše posljednjega krčkoga Frankapana, kneza Ivana, koji je izgubio djedovinu, jer je vjerovao Veneciji! A nešto podalje crni se ruševni toranj sv. Apolinara, propale crkve propale župe Dubašnice, gdje je također bio kroz neko vrijeme kaštel Frankapana.

Na otoku Krku stoje spomenici dalekih stoljeća, spomenici, koji će važni biti kod rješavanja teških pitanja historije umjetnosti, koja je u biti prava historija naroda. Pa se nižu dalje kroz sva stoljeća, u kojima je hrvatski narod u teškoj, često očajnoj borbi za opstanak, za spas sebe i svoga jezika ostao konačno pobjednik, onako, kako je po pričanju svetoga pisma maleni David smrskao velikoga Golijata. A za ispitivanje ostataka prošlosti na Krku trebat će još životnoga rada ne jedne, već nekoliko generacija.

Prof. Gjuro Szabo.



Foto: Gj. Szabo

KRK: VEGETACIJA KOD SAMOSTANA GLAVOTOKA.

IZ MOJIH SJEĆANJA NA CRNU GORU I NA CRNOGORCE

Izgleda, da atavizam ipak nije prazna riječ. Barem kod mene ne. Moja ljubav za bosanske, hercegovačke, a osobito crnogorske planine, kao da negdje dublje u mom biću ima svoj izvor.

Istina je, da ja općenito ljubim planine, ali više onako kao botaničar i turist, dok bosanske, hercegovačke i crnogorske volim srcem, svakom njegovom žilicom. Jučer eto sišao sam sa njih sav satrven, s odlukom ne vratiti se više, a danas već sam zaboravio sve terenske strahote, sav umor i duša mi opet upravo hlepti za njima. Maštom si ih dočaravam i u duhu se penjem i lomim po njihovim vrletima. Računam mjesece i dane, kada ću opet moći da ih pozdravim, da opet oživim u njihovoj oporosti i nepodatnosti, da nada sve sretan posrćem od umora po njihovim pločama i kukovima, da po danu od žeđe izgaram na njihovom suncu, a po noći, pred zoru, drhturim od planinske studeni. Ništa mi za njih nije preteško. Kada sam među njima i njihovim surim stjenama, onda tek znam da živim, osjećam se kao u svojem i iz srca mi se k nebu izvija himna neiskazane radosti. Po nekad mi se čini sve oko mene tako poznato, kao da sam onuda već prolazio. A moguće i je tako. Moguće da su istim stazama i bogazima gazili u davnini i moji đedovi, čuvajući svoja stada, uz pjesmu i sviralu, čiji zvuci dršću i trepere danas u mom srcu. Moguće da je moja ljubav za crnogorske planine naslijeđe otaca, atavizam!

Crna Gora i Crnogorci naših pjesnika, Njeguša, Mažuranića, Harambašića, opjevani i proslavljeni, njihovi vojvode, serdari, junaci, hajduci, zanosili su mi dušu još u školskim klupama. »Gorski Vijenac«, »Smrt Smail age Čengijića«, »Rane moje ljuto tište«, ovjenčaše u mojim očima već tada Crnu Goru i Crnogorce aureolom muškog junaštva i mučeništva i mladenačko mi srce napuniše neutaživom žudnjom za tom kršnom zemljom, za tim neslomivim i ponositim braniteljima svoje slobode.

Mnogo je od tada proteklo mutne vode Moračom i tek godine 1919. iz daljine kliznuše moje oči prvi put po crnogorskim planinama. Te sam se godine popeo na bosansko sredogorje: Vranjicu i Zec planinu i daleko, daleko prema jugu zagledao hercegovačke i crnogorske vrhove. Kroz osam dana neprekidno su se nadavali momu oku njihovi veličanstveni obrisi. I kada sam zadnjeg dana, pošto se sunce već nagnulo, imao da zamaknem za sjevernu stranu Matorca i tako ih izgubim iz dogleda, nisam mogao da se tek tako

s njima rastanem. Sjeo sam još jednom na leđa starcu Matorcu i zavezao očima po jugu. Slika nezaboravljiva! Naprijed glomazna, surova, hercegovačka Čvrsnica planina, pa razderani Prenj i brat mu Velež, a tamo dalje crnogorske planine i gore. U ljubičastim sjenama nižu se kulisa za kulisom u nedogled u svim mogućim prelazima i stapanjima. Pokušao sam ih brojiti, ali sam uskoro ostavio jalovi posao i sav se, svom nabujalom dušom predao nijemom gledanju i uživanju. Upijao sam upravo u sebe divotnu sliku, zatvarao na trenutke svoje oči, da ju duboko, duboko u svojoj duši pohranim, zanosio se, opajao, dok mi je sve biće kliktalo. Nema pera, da napiše, nema riječi, da izreče, što sam tada pročutio, nema kista, da naslika, što sam gledao. Ostaje tek osjećaj, kako smo slabi, nemoćni i ništavi pred ljepotama, koje nam pruža Bog u stvorenoj prirodi.

God. 1920. primaknuo sam se crnogorskim divovima bliže, kada sam pun zadovoljstva i ponosa stavio svoju nogu na tjeme hercegovačke Plase, Velikoga Vilinca i same Velične Čvrsnice. Pred mnom, misliš, na dchvat ruke zubati Prenj i Velež, a odmah za njima u modrikastoј i bjelucavoj maglici gromade željkovanih crnogorskih planina. Osjećao sam, da sam tu na vratima crnogorskog planinskog raja. U sam raj ipak zakoračio sam istom god. 1926. po prvi put, da se u njem ponovno rajim 1927. i 1929.

Očekujete sada, da vam što kažem o Crnoj Gori i o Crnogorcima. Kušat ću, ali bit će to i slabo i malo. Tek po neko moje zabilježenje. A ja ovo i ne pišem samo za vas, nego više za zadovoljstvo sebi, da mi se iz svagdašnje duševne niskosti oči, pamet i srce zanesu i vinu u plemenite i čiste visine, da se po njima pasem, smirim i u njima otpočinem. Za vas imam samo jedan savjet: Idite i vidite, ali pobijedit ne čete, nego čete se kao i ja, vratiti pobijedeni ljepotom prirode i ljudi.

Kuda i zašto trčite po Europi, tražeći prirodne ljepote? Ima na Sušaku i u Splitu gizdavih parobroda, da vas za nekoliko sati, pa bila to baš i dvadeset i četiri, prenesu i bace u jedan od najljepših fjordova, u našu divnu Boku Kotorsku, pod noge same Crne Gore. A u Kotoru opet ima brzih auta, da vas uz opjevani ali strmeniti Lovćen ponesu kao na krilima do na slavno Cetinje i odande dalje kuda vam srce zaželi. Ovamo dodite i vi, koji ne volite uprtinjače na leđima, ni mučnog penjanja, a imate koju suvišnu paru u đžepu, da onako iz auta vidite, što je kamen i krš, što su prirodne ljepote u kršu. Tek budite oprezni u izboru auta.

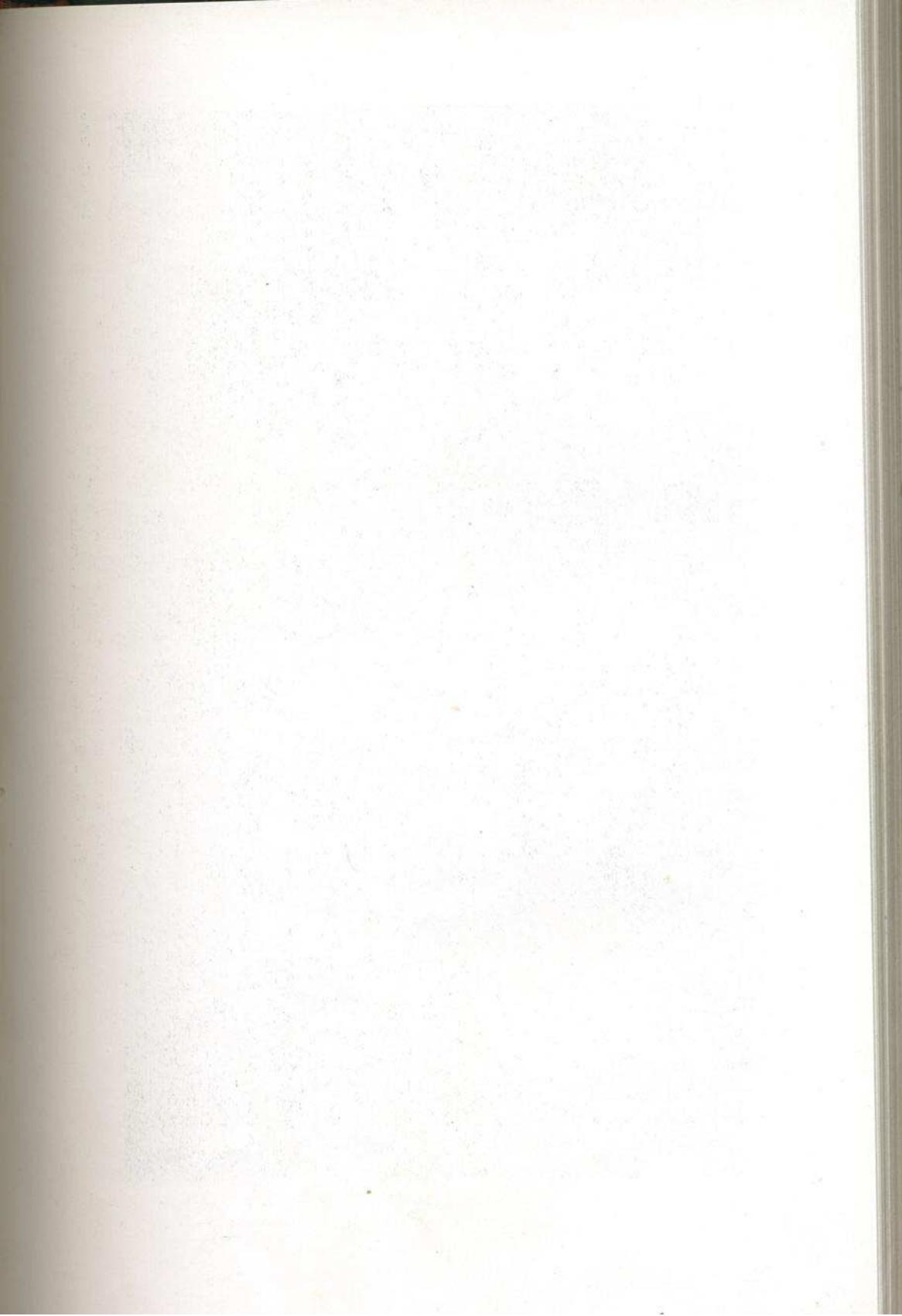
Nešto iz neiskustva, a nešto iz štedljivosti, odlučio se ja na prvom svom polazu u Crnu Goru za poštanski autobus. Onda i nikada više poslije. Strpalo nas putnike u neku glomaznu arku Noe-

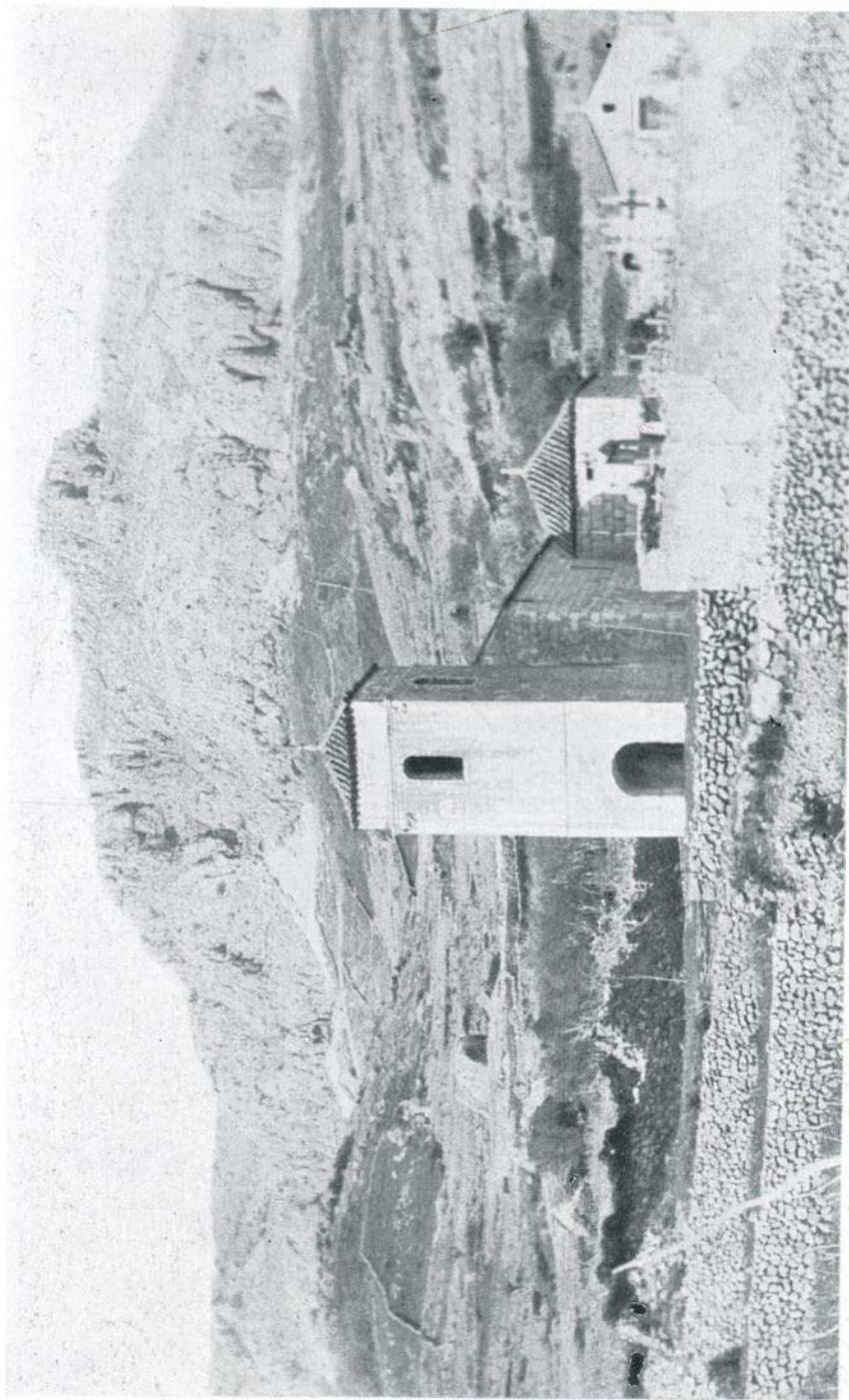
movu. Stakla na njoj malo, drva mnogo. Izgled prema tomu skoro nikakav. Slično kao u ominoznom reštanskom automobilu, pa i još gore. Podilazio me neki osjećaj skučenosti, neslobode. Dogodi li se, što ne dao Bog, nesreća, niti možeš iz njega odvažno iskočiti, niti osim po milosti božjoj sretno ispasti. Slupa li se on, nužno ćeš se s njim i u njem slupati i ti. Bog zna gdje, u kojem ponoru! I zato, ako po naravi i nisam kukavica, bilo mi je gadno pri duši, kada naš autobus na visokoj jednoj Lovćenskoj strmoj okuki najedanput stade. Malo popostade pa udari natrag. Pogledam kroz zaprašeno stakalce, a straga porušen kameniti cestobran. Autobus ravno na njeg. Pomislim, gotovi smo, ni ptice nam ne će kostiju skupiti. Kad al' stade, baš na samom rubu provalije. Stade i podje opet naprijed. Bio je to njegov obični, a meni nepoznati, manevar, da svaku oštriju okuku uzima na dva put. Ne može grdosija poradi svoje duljine od jednom, nego se nad ponorima ovako lijepo namješta, dok se pravo ne uputi. Tako se on uz Lovćen nekoliko puta namještao svakiput na naše veliko »veselje i uživanje«. Kada sam se vraćao natrag, a dakako i poslije kod drugih mojih izleta u Crnu Goru, ne bi me više nitko ni za kakav novac u nj spremio.

Za putovanje po Crnoj Gori najzgodniji su auti kratke konstrukcije. Otvoreni sa tri sjedišta i četvrti šoferovo. Moraš ipak prije sa šoferom posebice uglaviti, da na zadnjem sjedalu ima mesta samo za dvije osobe, jer inače sigurno ugurat će vas onamo troje i zbogom udobnost i putni užitak. Dvoje i četvrt moglo bi nekako sjediti, ali punih troje nikako.

Uspon iz Kotora uz Lovćen na Cetinje vrijedi već sam za sebe, da se prođe. Biti u Kotoru, a ne otići na Cetinje, isto je, što biti u Rimu, a ne vidjeti pape, jer provesti se lovćenskim serpentinama, jedno je malo junačko djelo. Nisu rijetki, kojima na pogled lovćenske visine i strmine, gledanih iz Kotora, padne junačko srce — u cipele. Razlika između Kotora i najviše točke automobilskog uspona iznosi kakovih hiljadu metara, a ta mnogomu i suviše imponira.

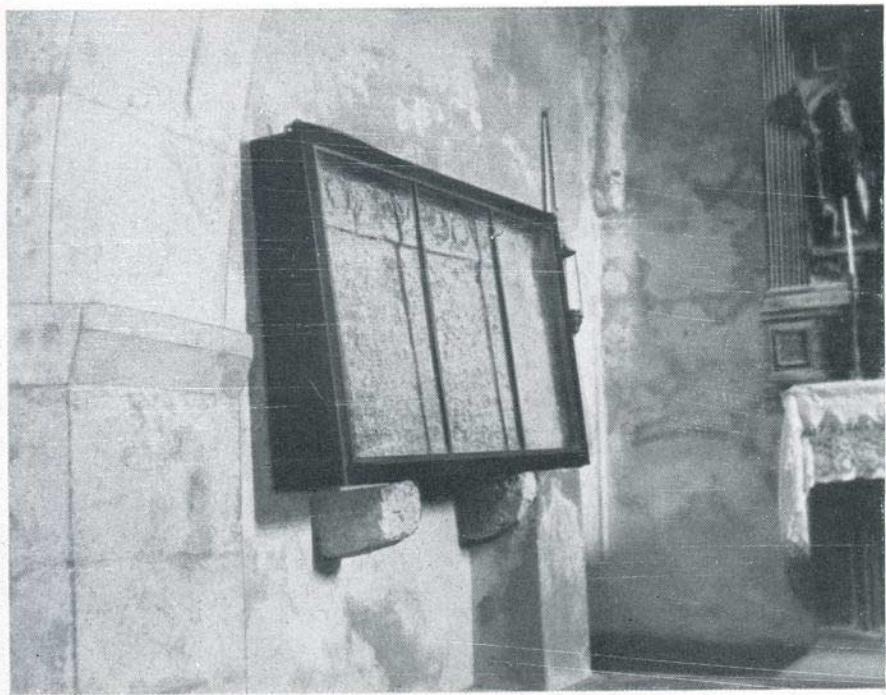
Da dogledaš iz Kotora tu najvišu točku, valja dobro podići glavu, pa na prvi mah izgleda skoro nemoguće, da je auto kadar svladati onu vrletnu strminu. S početka možeš pratiti njezine serpentine, da ti se poslije izgube u vrtoglavoj visini. Ali ne boj se, ta nemogućnost je samo prividna. Sjedi slobodno u auto, i, dok si živ, ne ćeš se pokajati. Veličanstveni vidik, koji iz časa u čas, kako se auto uspinje, postaje sve grandijozniji, na čitavu Boku Kotorsku sa svim njezinim vijuganjima, na kamenite Krivošije i više pitomi Vrmac, obilno će te nagraditi. Imat ćeš Boku Kotorsku sa Tivatom, Perastom sa Risnom, sa Herceg-Novim pod sobom kao na tanjuru,





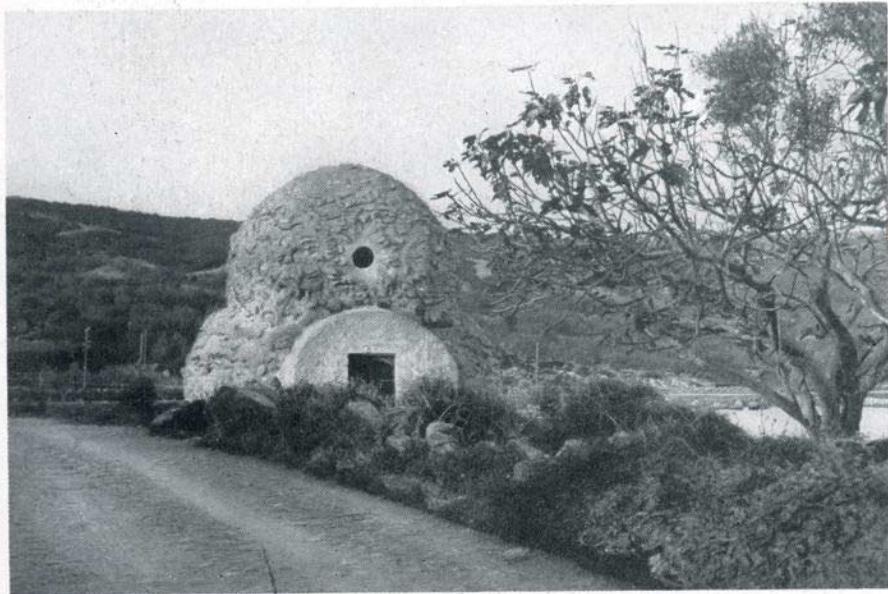
OTOK KRK: CRKVA SV. LUCIJE KOD JURANDVORA,
u kojoj se čuva spomen-ploča kralja Zvonimira iz g. oko 1100.

Foto: Gj. Szabo



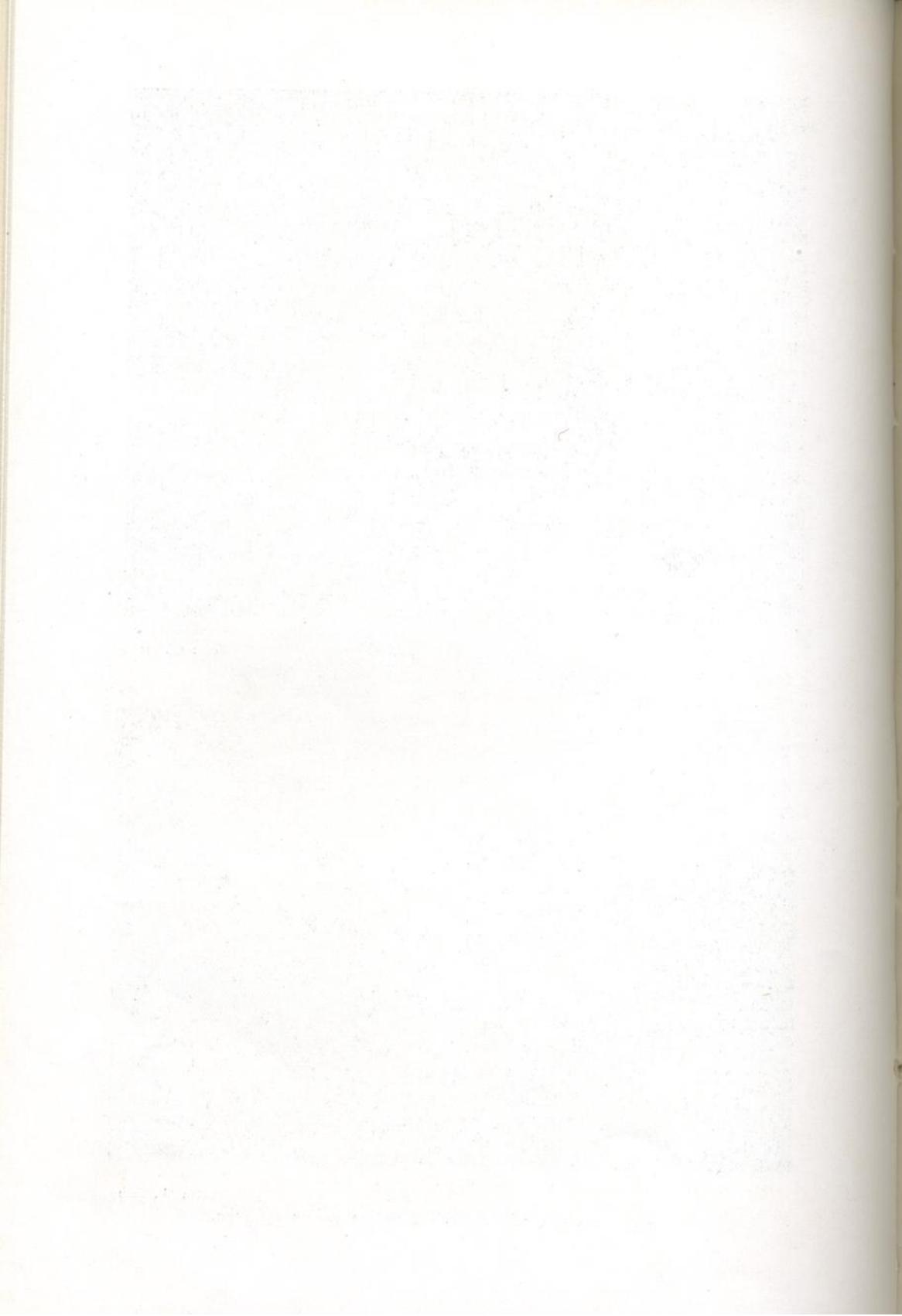
»BAŠČANSKA PLOČA«
u crkvi sv. Lucije kod Jurandvora blizu Baške.

Foto: Gj. Szabo



SV. DONAT,
starohrvatska crkvica kod Košljuna nakon opravka.

Foto: Gj. Szabo



sve tamo do otvorenog mora. Zagledat ćeš i u one njezine uvale i dražice, koje sa parobroda nisi nikada okom uhvatio. Uživat ćeš u jednoj panorami, kakove još nikad nisi vidoš i koja će ti za uvijek ostati u nezaboravnoj uspomeni.

Poslije kakova dva sata vožnje, eto i Cetinja, te prijestolnice junačkih Crnogoraca. Milovidno mjesto, položeno u ljubkoj, zelenoj, krškoj uvali. Ne ćeš u njem naći ne znam kakovih palača, ali na svakom koraku sretat ćeš se sa slavnim uspomenama još slavniye prošlosti, narodom ponositim, muževnim, otvorenim, slobodnim. Sve ono, što znaš o Crnoj Gori i o Crnogorcima, što si nekada učio u školama, što si o njima od drugih čuo ili ikada čitao, oživit će u tebi; uspomene i sjećanja zaokupit će te kao roj pčela. Posebno neko čuvstvo i ganuće prelijelo se mojom dušom, kad sam se prvi put našao na cetinjskim ulicama. Sam kao da sam postao drugi, slobodniji i jači. Nekako same od sebe nadale mi se pjesničke riječi:

Oro gniazeđo vrh timora vije,
Jer slobode u ravnici nije.

Za srdačnost, kojom primaju gosta i priprosti i odlični Crnogorci, mogao bih navesti mnogo primjera. Spomenut ću samo dva tri iz god. 1929.:

Te godine našla se uza me još četiri junačka i za Crnu Goru i njezinu vilinsku planinu Durmitor oduševljena druga. Dr. Rade Simonović iz Sombora, liječnik i pasionirani planinski fotograf, dr. Miroslav Hirc, zoolog i pasionirani sabirač narodne nomenklature, dr. Josip Poljak, geolog i pasionirani, već po zvanju, turist i Miro Crkvenac, medicinar, a uz to ovog puta, kako smo ga u šali prozvali, privatni tajnik i pasionirani potrkalo planinarskog fotografa, gospodina sa 72 godine na leđima.

Polazna točka Kalinovik, vojničko logorište i topovsko vježbalište južno Sarajeva. Smjer puta: Lelija planina, Štirinsko jezero, Kotlanička jezera, veliko i malo Pridvorice, izvori Neretve, Čemerno, Volujak, Trnovačko jezero, Bioč planina, Mratinje, Piva, Plužine, Goransko. Cilj: Durmitor planina.

S polazne točke iz Kalinovika sretno smo istina posli, ali do cilja, do Durmitora, nismo došli. Bosanske, hercegovačke i druge crnogorske planine zabavile nas toliko, da su nam ona tri tjedna, što smo ih za našu ekskurziju odredili, prošli kao lastavica zrakom. Valjalo je okrenuti kući, na dogled ispod samog Durmitora. Bilo nam je kao Mojsiji, koji je obećanu zemlju zagledao, ali u nju nije smio unići. Što nije, bit će, ako Bog da! Odloženo nije napušteno. I tako smo iz Goranskoga sašli na izvore Pive, pa na dušak Ba-

iovim poljem u Breznu donju, Gornje Polje, Nikšić, Trebinje, Metković i konačno Split. Tu se bratski halalismo i jedni otišli još u Velebit, a drugi u Zagreb.

Plužine, Goransko i Samostan na izvoru Pive tri su sjajne zvijezde crnogorskog gostoprimstva. Srdačno gostoprimstvo cijenimo na velike već u običnom živctu, a kako istom mi u onom stanju poslije skoro tri tjedna lomljenja po nepristupačnim planinama. Što znači solidan krov nad tobom, meka postelja pod tobom, dobar zalogaj u ustima i čaša dobrog pića u želucu, to može procijeniti samo onaj, koji je danima i danima imao nad sobom šupljii krov kakovog nečistog planinskog stana ili vjetru otvoreni platneni šator ili slobodno zvjezdano nebo, komu je za ležaj služila kamenita planinska ploča u otvorenoj špilji, za uzglavlje uprtnjaka, natpana stotinom ispremiješanih stvari, a za pokrivalo svod nebeski, koji je na pol sit ustajao od neredovitog ručka ili sircmašne večere, komu je želudac već skoro prognjilio od masnog ovčeg mlijeka i sira, komu se od žeđe lijepio jezik za nepce, prisiljen nekada da se zadovolji trunjavom vodom, koju su mu pružali rijetki izvori ili nečisti snijeg. Probijati se crnogorskim planinama nije šetnja Zrinjevcem u Zagrebu!

Prema ovomu svatko lako može razumjeti naše veselje, a i našu zahvalnost, kada nas je pod svoj gostoljubivi krov primila i oko nas tetošila kuća Adžića u Plužinama. »Kula« je to, kuća gospodska i ponosita. Živu u njoj danas dva brata, Vasilije i profesor Mihajlo, sa sestrom i majkom. Otac im Joko Vulov bio ugledan i slavan Crnogorac, general i komandant durmitorske brigade. Umro 1923. Kao svetinja čuvaju se u kući njegovo crnogorsko odijelo i oružje. Pokazali ga nama. Najljepši od svega bio je jedan nož — handžar — zadobiven u junačkoj borbi s Turcima, u bogato iskićenom i umjetnički izrađenom toku. Za ovim nožem pomamio se jedan austrijski oficir i htio ga na silu Boga zaplijeniti tobože kao nedozvoljeno oružje, kad je ono za vrijeme rata austrijska vojska zapošjela Crnugoru. Htio je, al' ne dala majka generalica, koja se u to vrijeme sama sa kćeri nalazila u kuli. A kad je on uporno ostao kod svoga, majka generalica, koja je dobro vidjela, da je oficiru do dragocjenosti na nožu, a ne do samog noža, odlučnim i krepkim zahvatom svukla sa toka skupocjenu presvlaku i pružila mu nož sa golim tokom. Postidio se i odustao.

Međutim gostoljubivi primitak u kuli Adžići bio je tek početak našeg gospodskog i obilnog »provođenja«. Jednaki se lukulski blagoslov izlio na nas i sutradan u Goranskom pa prekosutradan u samostanu na izvoru Pive.

U Goranskom, u svojoj gospodskoj »kuli« nalazio se tada na ljetovanju Mujo Sočica, major u miru, sin glasovitog vojvode i doglavnika knjaza Nikole već pokojnog mnogo godina Lazara Sočice. Kada je čuo za naše društvo, pozvao nas je u kulu i tu nada sve prijateljski i doista gospodski podvorio. Bilo je čak i konjaka i piva. Pomislite pravog piva! Bio je to slatki nektar za naše od žeđe izgorjele jezike i grla.

Ali dok je ovako naše »blagoutrobije« upravo svetkovalo, opet se isprva nisam nekako osjećao na pravom mjestu. Kula je iznutra namještena posve na zapadno-evropsku, domaćina od glave do pete gospodin i kavalir, uz njega njegova gospođa supruga, i još dvije gospođe, potpune dame od svijeta u nošnji, konverzaciji i vladanju, a mi onako prašni, znojavi, nečisti, neobrijani, negdje i poderani, ma kao cigani. Ne ufaš se pravo ni sjesti, ni u onim svojim čavlastim ci-peletinama zakoračiti. Ali iz sve te nesigurnosti i nepriličnosti ispmogao nam je srdačni primitak i mi se na ljubezno nutkanje domaćinovo onako »po domaći« raskomotili i junački prihvatali svega, što nam se od srca nudilo.

Gospodin Mujo Sočica odista je gospodin, samo nam je smetalo njegovo tursko ime Mujo. Kršten čovjek, Crnogorac koljenović, pa odakle Mujo? Upitali ga i saznali, da mu je blagopokojni otac imao mnogo djece, čini mi se, reče osamnaestero; ali nijedno da ostane na životu. Sva redom nejaka i mlada poumirala. Kad je i opet imao da bude ocem, pohodio ga u to vrijeme pobratim, Turčin, zaboravio sam, da li je beg ili paša iz Hercegovine, i on njemu istužio svoju nevolju. Ovaj mu svjetovao, da djetu sakrije ime, to jest da ga nikada nitko ne zove krsnim nego kojim drugim imenom, kakovo već on izabere, pa da će dijete ostati na životu. Vojvoda je to prihvatio i kada mu se rodio sin, krstili ga Ristom, ali nikada ga tako nisu zvali nego Mujom, kako ga prozvao otac po pobratimu Turčinu. I ja eto ostao na životu, ali ostao i Mujo sve do danas, završio kazivanje domaćina. A ja velim, da Bog da, da se još mnoga godina u zdravlju nanosao turskog imena!

(Svršit će se.)

JEDAN PLANINARSKI PISAC

Ne spominjem mu imena ni natpisa njegovih dviju knjižica o planinarstvu. Ne radi se o ličnosti, nego o stvari, prema onoj staroj: Non quis, sed quid. A stvar je u tome, da planinarska propaganda, ako hoćemo da ima smisla i uspjeha, mora da bude istinita i da se vjerno drži načela: Što jest, jest; što nije, nije!

Da vidimo, kako se toga načela drži pisac u opisima gorja, o kojem u jednom od svojih brojnih novinskih članaka s ponosom veli: »Malo nas je, koji smo ovo gorje od 160 km duljine prošli uzduž i popri-

je k o , po njegovim vrhovima, docima, dulibama, s kopnene i morske strane«. Kad čovjek to čita, nehotice posegne za njegovim knjižicama i novinskim člancima, da vidi, što je on dosele napisao n. pr. o svojim turama »uzduž i poprijeko« po srednjem Velebitu od Šatorine do Visočice u južnom Velebitu? Nigdje ništa; tek u tom istom članku prepisuje iz Poljakova »Vodiča« (str. 146.), da je srednji Velebit »najgori krški teren«. Da je on ovamo samo zavirio, davno bi izišli bezbrojni članci, kakvi su tu bregovi i klanci. A sad ogledajmo malo njegove opise onih krajeva u tom gorju, kojima je on prošao »uzduž i poprijeko«. Knjižica I.: »Noć na Sv. Brdu«, str. 5.: Vrh Sv. Brda ne okružuje »nepregledna pustinja sivog kamenja«, kako tvrdi pisac, nego sa sjevero-zapada su veliki kompleksi prijatne zeleni šuma i travnika Buvovca, Radučke Drage a donekle i same Like. — Tulove Grede ne sastoje od »piramida«, nego od tulaca, tornjića i stupova. Mala Paklenica nije se »usjekla sve do mora«, nego je od mora dijeli u najužem pravcu barem 1 km ravnice. »Brodić malen« ne ostavlja na moru za sobom »crnu nit dima i dugu prugu u moru«, nego to čini parobrod; »brodić« je na jedra.

Na str. 6. nije točan opis: da se »nekih 200 metara ispod vrha (Sv. Brda) na daleko ne nalazi pedalj ravne zemlje ni rukovet trave«. Par stotina metara ispod vrha s morske je strane zelena uvala Štirovac sa stanovima, gdje se šator dade vrlo dobro razapeti, jer ima ravnine. Isto tako ima ravnine na sedlu zapadno pod Sv. Brdom. Cijeli bok Sv. Brda pun je trave, te baš po njemu pasu stada i ni govora o tom, da se ne bi našlo niti »rukovet trave«. Tlo pod šatorom nema nigdje nikakova razloga da se »popločuje«, jer je bolje na strminu spavati nego na kamenu. Kamenjem mogu se samo držati od bure i učvrstiti rubovi šatora. — Str. 7. Nerealna je prisopodoba: »kao da čujem uzburkano razjareno more, što lomi obale klisurastog Velebita i ziba na valovima kao školjku«. Niti valovi lome Velebit, nego tope kamen i ispiraju kroz hiljade godina, a najmanje zibaju Velebit na valovima kao školjku. Školjka se uopće ne ziba na valovima, jer je teža od vode i leži na dnu, gdje nema valova, a ako je pri površju mora, onda je tako čvrsto uhvaćena za kamenje obale, da je čovjek nožem mora kidati. — Str. 8. Nemoguća je i ova prisopodoba: »Dospjeli smo u začaranu ponor prirode, u kojemu se bore elementi, što lome i bacaju lađu usred mora i kidaju klisure sa ovih vrhova«. Na vrhu ili pod vrhom Sv. Brda nema ponora prirode, niti se tamo bore elementi, koji lome lađu usred mora. Budući da je more mekano, to još nikada valovi nisu prelomili lađu, ma kako je bacali, jedino tvrda stijena ju je mogla polomiti. Nema tog nevremena, koje kao takovo »kida klisure sa vrhova«, to može da čini samo led zimi. Na Štirovcu pod Sv. Brdom nije pogibeljno niti za najvećeg nevremena, jer su tamo stanovi, a niti na Sv. Brdu (izuzevši grom), jer se sa Sv. Brda za $\frac{1}{4}$ sata može spustiti do Štirovca ravno uvalom i po magli. Ne zove se: »brvno« (daska) od magle, nego naprsto brvina (greda) i to je konstantan oblak oko vrhova, dok pod njim traje bura. — Str. 9.: Put od Sv. Brda ili Štirovca do Ivinih Vodica vodi doduše strminama, ali ne »preko klisura«, kako on tvrdi. — Sa Štirovca se vide na prvom mjestu Kukovi istočno pred Rabinim Kukom a ne Crjeni (krivo u opisu »Crveni Kuk«). — »Zeleno-sive valovite uvale Dolaca« ne mogu se odozdo vidjeti preko Buljme. — Str. 10.: Pri zapadu sunca Novigradsko more se može »zrcaliti u zlatu«, ali nikako Jerkovac i Kom, bregovi 1265 i 1252 m, nego se oni pri zapadu sunca samo crvene, a nikada ne zlate. — Str. 13.: Mala Paklenica ne siže kao »divlji i pusti fjord« do mora, nego samo u obliku običnog torrenta, a ne duboke usjekline, pa između nje i mora je najmanje 1 km ravnice. »Fjord« je morski klanac u

dubokoj usjeklini između hridina. — Str. 55.: »Buljma«. Na početku: »Naši čobani... ne shvaćaju čovjeka idealna svijeta...« Nije planinar nikakav »čovjek idealna svijeta« i ako je idealist po shvaćanju, ipak je realan i to kruto realan u borbi s bregovima, prirodom i elementima. Ne postoji ta antiteza između planinara i domaćih gorštaka, pače ima među njima mnogo zajedničkoga i oni se razumiju; samo eventualno treba platiti za nošenje torbe. — Str. 65. »Hajdučki Kukovi«: »gustih šuma borova« na Hajdučkim Kukovima nema; radi vrlo opore klime tamo može rasti samo klekovina bora. »Bjelgorica« je kolektivno ime, pa se ne može »naći po koja bjelgorica«, nego se može naći manja ili veća šuma bjelgorice. — Str. 66.: Što to ima da znači: »Kad se spustila večer, sakupe se oko kolibice u medusobnom strahu djeca pastireva...« Ta djeca baš nisu tako strašljiva, jer idu sama po vodu do smježnice, te znaju sama susresti medvjeda a i sama brane stada od vuka. — Str. 67.: Nije razumljivo, zašto bi ljeti kome bilo na Lubenovcu: »tjeskobno ili strašno«, jer u to doba borave tu pitomi Podgorci i Primorci. — Str. 68.: Uspon na Hajdučke Kukove sa Lubenovca nije uopće težak, nego samo nešto naporan. Čemu pitanje, je li tu ikada bila »čovječja noga«, kad se zna, da su prije lovci divokoza trajno posjećivali ovaj kraj, a danas to čine planinari, kako je poznato iz planinarske literature. Hajduci nisu tu »prebivali dane i godine«, već su stanovali u pećinama, ne na otvorenom, i tamo su držali svoj plijen, a po Kukovima su se spasavali. — Str. 69.: Najviši Hajdučki Kuk je Golubić prema karti 1658 m. Krivo je imenovan Bogovački Kuk 1504 m, a ima biti Begovački Kuk, jer je pod njime sa južne strane Begovača. Krivo je ime »Ružanski« Kukovi, jer se zovu »Rožanski« i njihovo podnožje pod Rožanskim Vrhom zove narod: Rožano (očito skraćeno od Rožanovo) (ne od »ruže«, nego od »rog«: oštar kuk sličan rogu). — Str. 71.: Hajduci nisu vodili »život gorskih pustinjaka«, nego su napadali na najprometnijim putovima, a zatim se skrivali u neprohodnoj planini, odakle su opet silazili u ravnicu i Primorje na nove pothvate. Isključeno je, da bi iole iškusniji planinar izuzevši nesreću normalno mogao »okrvvariti ruke i koljena kod silaza« sa Hajdučkih Kukova. Oblik »okrvareći« je nemoguć. Neistinito je pričanje pastira, da je »pristup« iz Lubenovca na Kozjak, centralni vrh, na koji se obično ide, »još teži« nego uspon na Hajdučke Kukove. Na Kozjak iz Lubenovca vodi lijepi lagani nogostup pod sjevero-zapadnom stijenom i ne ulazeći u stijenje vodi do centralnog vrha, koji leži između stijenja istočnog i zapadnog vrha. — Str. 73.: Najljepše, što jest, pogled sa Buljme na more nije opisan. »Babji vrh«, čini se, da ne postoji nego je valjda mišljen — Babin vrh. — Str. 73.: Dalmatinski čobani ne izilaze na Doce »u proljeće«, nego nešto kasnije, t. j. kad nestane paše kod njih dolje i obično izilaze na Struge (Doce) onda, kada pastiri iz Medka napuštaju Struge ili barem kad se spremaju na odlazak.

Knjižica II.: Str. 15.: Živi Bunari su selo uz cestu, koja na tom mjestu postizava najveću visinu od 246 m, dakle nisu 400 m nad morem. To bi tek bilo selo Miškulini. — Str. 17.: Dundović Podi nisu na 1000 m visine, nego najviše nešto preko 750 m. Kosa, koja im zatvara pogled na more sa zapada baš nad njima, visoka je 793 m. — Str. 18.: Nikako ne стоји, da je Alan, misli se valjda Veliki Alan, »najljepše razgledište Sjev. Velebita«. Sa Alana je vidik srednj. Daleko je ljepši već sa južnog hrpta uz Alan, što ga tvore Visibaba i Pliševica. Još je ljepši sa Alančića 1612 m. Neposredni prema moru sa Rožanskog vrha 1638 m. Vanredan je prema Rožanskim Kukovima sa Serovskog vrha. Najljepši je na Sjev. Velebitu sa Vel. Zavižana 1667 m. Ljepši je nego sa Alana sa vrha Zavižanske Kose nad Krajačevom kućom 1645 m, a pretežno je kopneni pogled najljepši sa Malog Rajinca 1699 m. — Str. 19.: Ako su planinari isli sa Alana na Lu-

benovac i Rajinac, onda nisu mogli uz put ticati »Alančić«, koji im ostaje sjeverozapadno. Na putu od Alana do Rajinca nema takovih »starih i prastarih šuma«, da »kroz krošnje ne bi dopiralo danje svjetlo«. Zavižanska Kosa nema visinu 1638 m, nego njezin najviši vrh ima 1645 m (Vučjak), a 1638 m ima gornji Zavižan, koji je od Zavižanske Kose udaljen oko 1 sat hoda. Silaz sa Malog Rajinca mimo Zavižanske Kose pa tada na Ječmište i Lokvu, da se stigne u Senj, potpuno je nelogičan, jer se mnogo kraće silazi sa Zavižanske Kose na Oltare pa izravno u Sv. Juraj, odakle ima samo 9 km, a od Lokve do Senja cestom oko 21 km. Nikako se ne može ići iz Lokve u Senj »preko Lukova«, jer Lukovo ostaje 350 m niže, dakle oko 1 sat udaljeno, te do njega i kroz njega uopće ne vodi cesta, nego oko 300 m više nad njim. Cijeli opis puta od preko 60 km od Alana preko Alančića, Lubenovca, Rajinca, Zavižanske Kose i dalje preko Lokve i Lukova do Senja »za 18 sati« — doima se kao bajka, ako se pogleda na kartu i ako je istina, da su planinari po tom »kamenom terenu nesili teške torbake na ledima«. Bajoslovnost je još očitija, ako se taj opis srađvi s pišćevim opisom Hajdučkih Kukova (knjižica I., str. 65—71), gdje je isti planinar trebao za uspon od Lubenovca na najviši vrh Hajdučkih Kukova (Golubić) i za silaz natrag u Lubenovac vrijeme od ranoga jutra do kasnoga večera (oko 14 sati u ljetno doba), dok normalno ova tura zajedno sa odmorom na vrhu traje najviše 6 sati. Služi li gornji opis planinarskoj propagandi Velebita?

Pišući o Poljakovu »Vodiču« po tom gorju postavlja taj pisac ovu teoriju: »svatko ne može postati planinarski pisac, ako zato nema dar i fantazije (on naime misli, da ima ta svojstva) i spreme i svatko ne može sastaviti praktičnog vodiča, ako njegov rad nema karakter ozbiljnosti i solidnosti.« Dosad se držalo, da su fantazija i dar glavni preduvjeti za pjesnika i umjetnika; a sada saznajemo, da su to prvi preduvjeti za planinarskog pisca. Nadalje dosad se držalo, da su spremna, ozbiljnost i solidnost, t. j. osim planinarske teorije i prakse poznavanje geografije, geologije, hidrografije, faune, vegetacije, etnografije, povijesti dotočnog kraja itd., glavna svojstva planinarskog pisca, a sada doznaјemo, da su to za njega tek sporedne stvari. A ta »teorija« treba mu očito zato, da može umanjiti vrijednost toga vodiča, o kojem odmah zatim priznaje, da je doduše »solidan i ozbiljan«, ali da se »imade uzeti kao predradnja velikog vodiča po našim kršnim gorama dinarske skupine«, u kojem će, dakako, doći do izražaja njegovi glavni preduvjeti: »dar i fantazija«. Slična mu je »teorija« u nedavnom novinskom opisu Burnog Bitoraja, da je za planinarenje »potrebno nešto više mistike!« Dakle fantazija i viša mistika — to su po njemu glavna svojstva planinara! Tko toga nema, taj nije »čovjek idealna svijeta«, kakvim se prikazuje u opisu »Buljme«. Kao takav on na vrhu Viševice (Knjižica I., str. 49.) govori o »jadnicima u zamaglenim dolinama« i smatra se užvišenim nad »onaj profanum vulgus (demokratil), koji nema ni volje ni sposobnosti, da se digne iz ovog kalja ovamo i da bude bliže suncu i svemiru«. Zgodna planinarska propaganda, zar ne?

No on je i istinoljubiv, kako i dolikuje idealistu. U svojim novijim člancima i opisima (njegov prikaz Poljakova »Vodiča« u »J. L.« i opis u »S« knj. VIII. br. 20) uporno ponavlja svoju tvrdnju iz g. 1926. (»J. L.« 11. XI. 1926.), da na Velebiću »nema prikladnih planinarskih skloništa ni putova«, pa da je »planinar prinužden za višednevni boravak da nosi sobom šater za noćenje«. Međutim je iz Poljakova »Vodiča« (str. 11—12), o kojem piše »kritiku«, mogao dozнати, da Hrvatsko Planinarsko Društvo ima na Velebitu 8 planinarskih kuća i skloništa, od kojih su 4 u ljetno doba opskrbljene, a u drugima se može dobiti konak, pak uz to da ima u području Velebita 22 prenoćišta sa nužnom opskrbom u gostionicama, luganicama, šumarskim kućama i stanovima. Isto je tako iz istoga »Vodiča« mogao saznati, da danas ima na sjevernom i srednjem Velebitu prilična mreža markacija

provedenih ili u izvedbi, dok su u južnom Velebitu on glavom i njegov drug g. I. J. g. 1911. (v. »Planinarski Vjesnik« u »Vijencu« br. 10. g. 1911. i br. 7—9 g. 1912.) markirali ove putove: 1. Starigrad — Velika Paklenica, 2. Velika Paklenica — Ivina Vodica (Sv. Brdo), 3. Velika Paklenica — Doci, onda s Dolaca 4. na Vaganski Vrh, 5. na Babin Vrh (Babino Jezero, Babin Dolac), 6. na Badanj i 7. u Medak, stavivši na početku i svršetku puta kao i na raskrišćima znak strjelice i dotičnu označku s napisom »1911. HPD«. A te je markacije kasnije obnavljala i nove putove označivala HPD podružnica Visočica u Gospicu pod vodstvom svoga zaslužnog predsjednika g. I. Gojtana. Služi li se takvim pisanjem istini i solidnoj planinarskoj propagandi?

U očitoj težnji, da umanji vrijednost »Vodiča«, zanovijetalački prigovara u detaljima cnotu, što je malo prije općenito pohvalio. Tako najprije izriče općenu hvalu: »Poljakov lijepo pisani i sistematski sastavljeni vodič poslužit će i skusnijim planinarama i početnicima s informativne strane... dat će im direktive za uspone sa kopnene ličke i sa primorske strane strane i uputiti, ... kako će se uspeti preko pećina i kukova... na gole i kamenite vrhove Velebita«. A onda malo niže upravo te odlike i vrline oprovrjava ovim prigovorima: »Možda u gdjekojem određivanju smjerova neće biti uvijek lako razumljivo ni skusnijem planinaru, pogotovo u prilazima s ličke strane, ... i tamo, gdje će nedostati Poljakov vodič, trebat će uzeti čobanu, jer su samo njima poznati prilazi na pojedine kukove i vrhove, kao n. pr. Hajdučki Kukovi ili put od Badnja na Visočicu«. Prepuštam čitaocima, da nadu doličan izraz za ovakovu pisaniju. U ostalom u »Vodiču« (str. 126.) su pobliže opisani prilazi i usponi na Hajdučke Kukove s napomenom, da trajanje uspona ovisi o tome, kojim će se smjerom poći do pojedinog Kuka; a put od Badnja do Visočice jasno je označen na priloženoj karti i njegovi dijelovi pobliže opisani u prilazima iz Gospića (str. 198—206). Dok se sudovi stranih i domaćih stručnjaka slažu u tome, da je »Vodič« sjajno i bogato ilustriran, dotle taj pisac hrabro izlazi s prikorom, da se je kod izbora slika za »Vodič« »više pazilo na to, tko je fotografsku snimku snimio, a ne što je snimljeno«. Po njegovu mjerodavnom sudu trebalo je »ljepše snimke« iznijeti, nego što su neki snimci gg. dra. R. Simonovića, dra. I. Poljaka i dra. I. Krajača, o kojima je općenito poznato, da su izišli na glas sa svojih uspjelih velebitskih snimaka. Međutim on se u repu članka odac zašto tako piše: njemu je naime poznato, da »naši planinari imaju snimaka sa Velebita«, koje se odlikuju i s »umjetničke strane! Držim, da ne bi trebalo raspisati nagradu za odgovetku: tko je taj »naš planinar« s »umjetničkom stranom!«

A kakove snimke sa Velebita i drugih naših planina ima taj »naš planinar s umjetničkom stranom«? Evo nekoliko primjera: Naslovna slika njegove I. knjižice (g. 1925.) »Velika Paklenica u južnom Velebitu« izišla je već god. 1910. u 9. br. »Planinarskog Vjesnika« u ilustriranom »Vijencu«; slika I. knj. »Pastirski stan na Decima« izišla već g. 1911. u br. 10. istoga »Plan. Vjesnika«; slika »Crveni Kuk« (ima biti »Crljemi«) u »J. L.« 1926. (11.XI.) izišla je već g. 1913. u br. 1. istoga »Plan. Vjesnika«; nadalje slike »Krka«, »Medvedak kod Liča«, »Viševica u zimi« i »Risnjak u zimi« u I. knj., izišle su već g. 1911. (br. 5.), 1912. (br. 10.) i 1913. (br. 8.) u »Plan. Vjesniku«. Tako je sliku »Kuk pod Viševicom« priopćio g. 1912. u br. 1. »Plan. Vjesnika« u »Vijencu«, a nedavno još dva puta: u čas. »Zagreb« br. 1. i u »Jut. Listu« 13. IV. 1930.; isto tako njegova slika »Vrh Bitoraja« iz »Plan. Vjesnika« br. 8. g. 1913. izišla je nedavno još dva puta: »Zagreb« br. 1. i »Jut. Listu« 13. IV. 1930. itd. Tako on svoje knjižice i brojne članke ilustrira svćnjim 20 godina stariim slikama sa Velebita i drugih naših planina. I to da su aktuelne, »umjetničke« fotografije?

Tom prigodom ne mogu propustiti, a da ne iznesem još dvije činjenice, koje daju »umjetničku fotografiju« o njegovu »pisanju«. U brojnim člancima o planinama Velike Kapele i Gorskoga Kotara, što ih je prema onoj: »isto, samo malo drugačije« priopćio u svojim knjižicama, u »J. L.«, časopisu »Zagreb« i dr., stalno ponavlja svoju »teoriju«, da se Risnjak i (Hrvatski) Snježnik nalaze u gorskom sklopu Velike Kapele. Ta je teorija valjda u nas jedina, otkad u nas postoji geografija, a valjda i planinarstvo. Velika Kapela započinje tek južno od Ludovicejske ceste i njezinim podnožjem vodi željeznička pruga Rijeka — Brod Moravice — Ogulin, a najviši joj je vrh Bjelolasica, koja je za 5 m viša od Risnjaka. Risnjak i Hrvatski Snježnik spadaju u sjevernu hrvatsku kršku visočinu i u Dinarski gorski sklop. Snježnik u Gorskem Kotaru mora se imenovati »Hrvatski Snježnik« (a ne naprsto Snježnik), jer u blizini sjeverozapadno od njega postoji još jedan Snježnik, t. j. Kranjski Snježnik, danas Monte Nevoso.

Druga mu je nova teorija, da se »ekvinokcije rađaju« na — Jadranu! U nedavnom opisu Burnog Bitoraja piše: da se po narodnoj »tradiciji rađa bura na čarobnou Kleku, osili na Burnom Bitoraju i ruši se orkanskem snagom niz Senjsko Bilo....« Dalje veli: »i dok se na nedalekom moru rađaju ekinokcije, na Burnom Bitoraju viju mećave i sijevaju munje«. No ekinokcije nisu nevrijeme, nego je to vrsta godišnjeg doba, koje obiluje nevremenima. One se rađaju uslijed konstelacije zemlje prema suncu, a nisu pomorsko nevrijeme kao takovo.

Planinar.

NOVI PRVI USPONI U ROŽANSKIM KUKOVIMA

I. Dne 25. IV. 1930. po podne g. Ante Premužić, inspektor šumarstva, popeo se je na zapadni visoki toranj Crikvene (na karti 1 : 25.000 bezimeni i bez kote), visok oko 1620 m. Spustivši se sa glavnog vrha Crikvene u južni dio, sniježnicama u obliku bunara posutog, zapadnog mu sedla išao je u istočnu stijenu, kojom se je popeo desetak metara do zelenog »banda«, pa je istim traverzirao stijenu i došao u južnu stijenu, odakle se je popeo na vrh. Na vrhu je postavio kamenik (Steinmann). Sa vrha se je spustio prema zapadnom sedlašcu tornja do nad duboku sniježnicu poput bunara, koju je obišao i po strmom izdanku i snijegu spustio se je na kamenu spojnicu sa sjeverne strane tornja, koja ga između dviju dubokih vrtača spaja sa južnim izdancima t. zv. Zelenog kuka nasuprot Rosijevoj kolibi. Ovaj bezimeni teško pristupni toranj prozvali smo u spomen prvog uspona »Premužićev Toranj« (u hrptu Crikvene u dolnjim Rožanskim Kukovima). Prvi uspon, po snijegu težak.

II. Dne 26. IV. 1930. po podne uspeo se je g. Ante Premužić na toranj (na karti 1 : 25.000 bezimeni i bez kote), koji kruni istočnu stijenu Varnjačine vrtače u njenom južnom dijelu. U tu svrhu travezirao je po snijegu, nevezan strmu terensku stepenicu u sjevernoj stijeni grebena Varnjače (južna stijena Varnjačine vrtače), koja je vrlo strma na svom istočnom kraju, gdje se izdanak sjeverne stijene Varnjačine najviše približuje okomitoj stijeni vrtače. Došavši tako pod toranj uspeo se je jugo-zapadnom stijenom na vrh i to onim uskim dijelom, koji je manje ili više obrastao klekovicom. Na vrhu je postavio kamenik. Spustio se je po sjevernom srhu, a zatim ostavivši srh po strmom snijegu na tavan nad istočnom stijenom Varnjačine vrtače, gdje se nalaze prirodna kamera vrata gotskog oblika, pred kojima na zapadnoj strani raste smrč, a sa istočne strane istih vrata raste bukva. Po snijegu opasan (radi opisanog traverziranja u sjevernoj stijeni Varnjače), svakako prvi uspon. U spo-

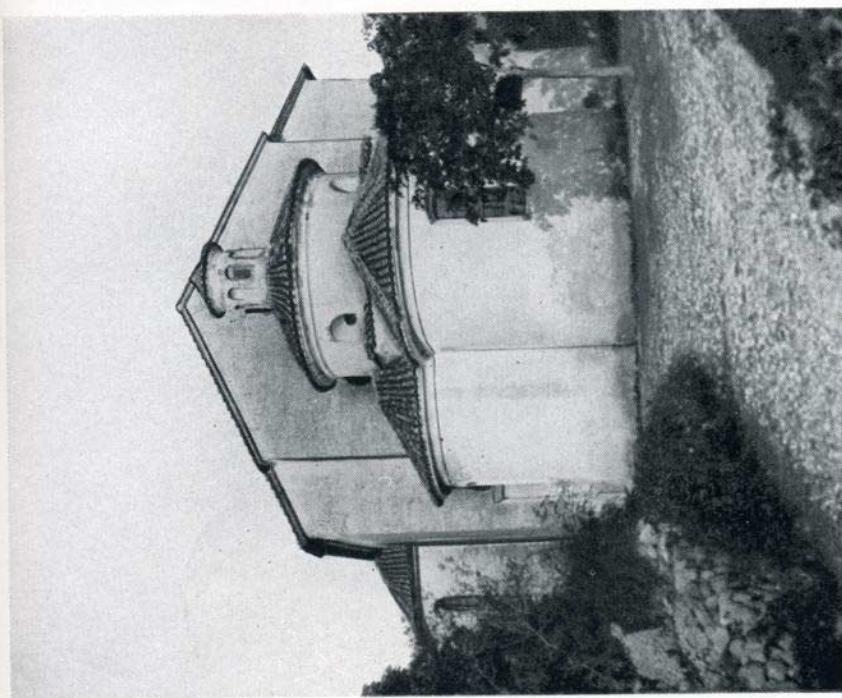


Foto: Gj. Szabo

BOGOVIĆI NA KRKU KOD MALINSKE.

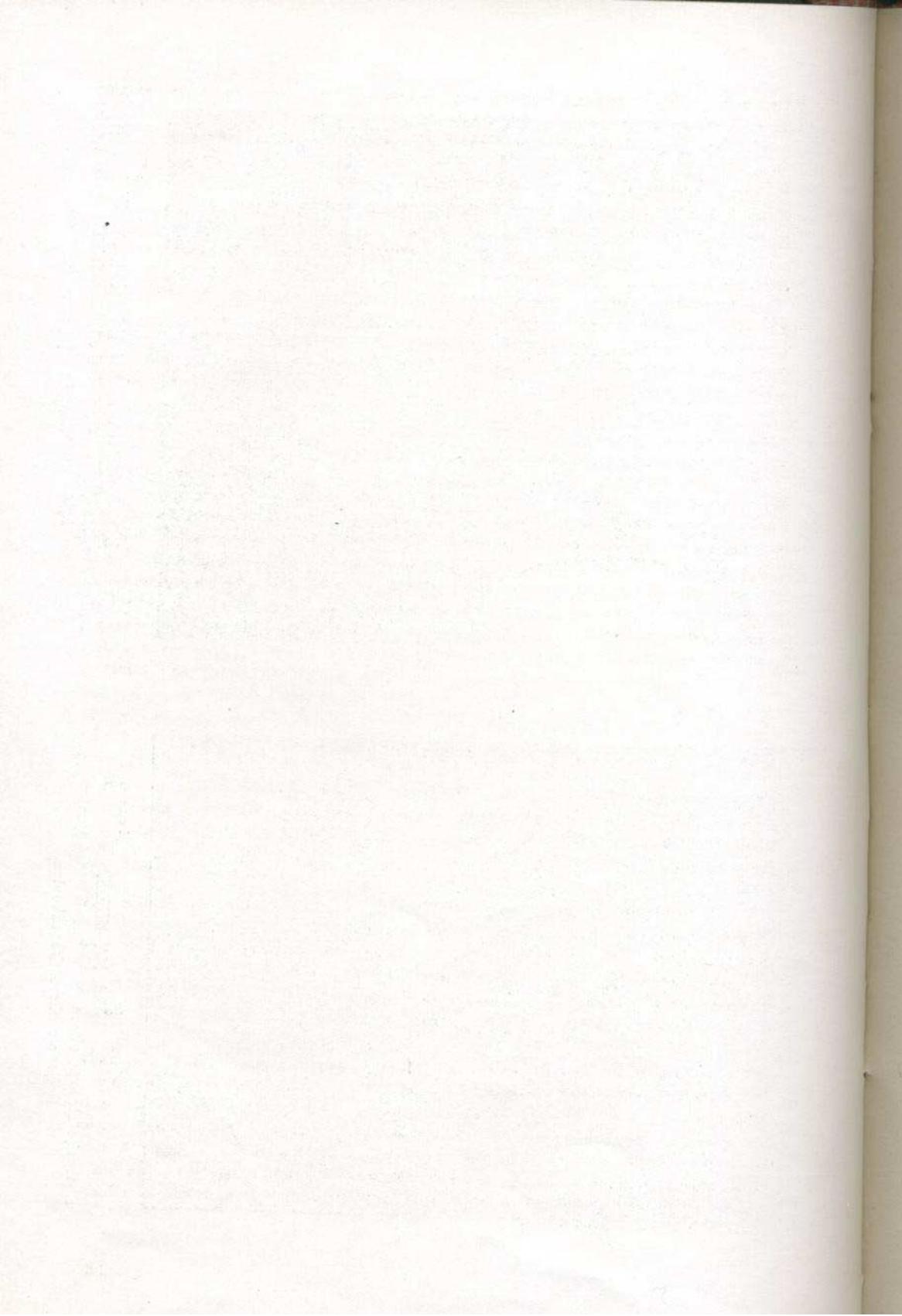
Danas svetište župne crkve. Nekad samostalna kapela. Napis:
1514. To učini meštar Ivan Sormilić.



Foto: Gj. Szabo

OMIŠALJ NA KRKU.

Rezbarije staroga oltara u nekadašnjoj sbornoj crkvi.
Dolje starohrvatske rukovice.



men pisca prvog potpunog Velebitskog vodiča prozvali smo ovaj neimenovani izraziti toranj Poljakov Toranj. Visina tornja bit će oko 1610 m.

U isto vrijeme postavili su kamenik (Steinmann) na sjevernoj glavici Varača dr. I. Krajač i Tomo Vukelić iz Matešić Poda kbr. 42., dočim su se na nju već u listopadu 1929. bili uspeli Ante Premužić, dr. I. Krajač i Marko Vukelić. (Na povratku su na vrhu Novotnjevog Kuka postavili novi veći kamenik dr. I. Krajač i rečeni Tomo Vukelić).

III. Dne 27. IV. 1930. uspeo se je dr. I. Krajač sa Tomom Vukelićem na bezimeni vrh, bez oznake kote, sjeveroistočno od Gromovače, a zapadno od Kuka 1606 u Rožanskim Kukovima (sjevernim, karta 1:25.000). Na vrhu postavili su kamenik. Visina vrha bit će između 1610 i 1620 m. Pošli su s puta k Rosijevoj kolibi HPD pred sedlašcem, koje vodi u zalede predvrha Vratačkog Kuka, traverzirali su zapadnim obronkom nad gornjom velikom vrtačom pod južnim predvrhom Kuka 1606., a zatim prešli hrptom spojnica prema Kuku 1606., pa iza toga traverzirali donjom trećinom njegova zapadnog stijenja do sedla, što ga tvori njegov predvrh sa samim Kukom 1606. Sa sedla su se popeli na kamenu spojnicu između Kuka 1606 i bezimenog kuka, na koji su se uspinjali, pa su u zapadnom pravcu konačno preko male »scharte« prešli u istočno korito pod vrhom, odakle su prešli u sjeveroistočni bok i njime na vrh. Uspon je ne težak ali naporan radi vanredno razdrtog oštrog kamena i dubokih pukotina između okomito ispranih slojeva kamenja. Uspon i silaz sa kratkim boravkom na vrhu a do rečene točke puta k Rosijevoj kolibi trajali su nešto preko $2\frac{1}{2}$ sata. Sudeći po tom, što na vrhu nije bilo traga kakovom kameniku i što na karti 1:25.000, ma da je vrh urisan, nije bila označena njegova visina i ako se radi o izrazitom vrhu u središtu sjevernih Rožanskih Kukova, vjerojatno je i ovo alpinistički prvi uspon.

Dr. Ivan Krajač.

PLANINARSKA LITERATURA

»PLANINARSKI VODIČ PO VELEBITU«, »Već se dugo vremena čutila potreba vodiča po Velebitu, toj našoj najvećoj i najljepšoj planini«; ovim rijećima g. dr. J. Poljak počinje predgovor svog vodiča. Ovoj je potrebi autor zaista u potpunoj mjeri udovoljio.

Kulturna i gospodarska važnost planinarstva danas je opće priznata. Ono vrši veliku odgojnu ulogu i otvara nova vrela gospodarske privrede, što najbolje pokazuju sjajni rezultati u drugim alpinskim zemljama, gdje se je razvojem planinarstva podiglo i blagostanje zemlje. Preduvjeti za razvitak planinarstva jesu podizanja skloništa, markiranje putova, pa dobri i pouzdnii planinarski vodiči. Razvitak planinarstva kod nas poslije rata toliko je napredovao, da su u velike potrebni dobri planinarski vodiči a naročito za Velebit, koji je slabo naseljen i oskudjeva na putovima.

Od svih naših planina zaslužuje Velebit najveću pažnju svakog planinara. Taj golemi gorski masiv stere se od Vratnika kod Senja do izvora Zrmanje u duljini od oko 170 km i spada među najljepše i najromantičnije planine naše domovine, pa ipak je dosada bio slabo poznat i vrlo malo posjećivan. Većina planinara poznaje Velebit samo po gledanju sa dalekih vrhova Gorski Kotar ili iz blizine sa mora i otoka. Promatran sa mora taj goli gorski masiv sa stotinama vrhova i vršića ne da ni iz daleka naslutiti, koliko se čarobnih i veličanstvenih krasota u njemu krije.

Velebit leži kao gorostasna pregrada između kopna i mora. S jedne strane Liki sa prostranim poljanama i razgranjenim šumama sa kontinentalnom klimom, s druge strane pitomo Primorje sa blagom morskom klimom. Razne interesantne i specijalne prirodne pojave čine Velebit privlačivim kako za planinara tako za geografa i botaničara, jer nijedna naša planina ne pokazuje takovih ljetnih i zimskih kontrasta kao Velebit, a poradi toga i raznoličnost vegetacije i kulture.

Konačno je ta najljepša naša planina dobila dostojunu monografiju i dostojnog vodiča. U zgodan i pravi čas dolazi nam ovo nadasve interesantno i praktično djelo, koje ima da otvori putove našim planinarima u taj divni kraj, pa da time dade podstrek podizanju planinarskih domova i markiranju putova. Na taj način privući će takoder i mnoge strance, koji u novije vrijeme u velikom broju dolaze u naša kupališta na Jadranu.

Ovaj je vodič praktičan i poučan, sastavljen vrlo pregledno, a razdijeljen u više dijelova. U prvom dijelu autor govori o opremi planinara, upozoravajući na obuću, hranu i piće. Onda dolazi opis svih planinarskih kuća i prenoćišta na Velebitu. Vrlo je zgodno, što je pisac upozorio planinare, kako se oprema za planinarenje po Velebitu donekle razlikuje od normalne opreme u Alpama, jer cvdje često iznenada nahrupi oštra bura, koja prouzrokuje naglu promjenu vremena i s njom spojeni nagli pad temperature. U slijedećem općem dijelu nakon kratkog uvoda bavi se pisac geografskim smještajem Velebitskog masiva, geološkim sastavom, morfologijom, hidrografijom i vremenskim prilikama. Opširno i vrlo zanimljivo prikazana je fauna i flora, koje su na Velebitu osobito interesantne. Vanredno je poučan i zanimljiv i historijski pregled Velebita. Zatim prikazuje stanovništvo i gospodarske prilike, rудarstvo, te završuje kartografijom. Tu doznajemo važnu činjenicu, da je naš slavni Vitezović god. 1699. izradio kartu Velebita.

U slijedećem specijalnom dijelu nakon kratkog uvoda prelazi autor na topografski, za planinara najvažniji dio. Ovaj dio razgraden je u tri dijela i to geografskom razdiobom u Sjeverni, Srednji i Južni Velebit. U Sjevernom i Srednjem Velebitu uzete su u prvom redu polazne točke za uspone sa morske strane, jer je sa te strane pristup povoljniji i bliži radi parobrodarske veze. Silazi su opisani ili prema moru ili prema kopnenoj strani. U Južnom Velebitu pak uzete su polazne točke sa kopnene strane, jer je pristup ličkom prugom znatno bliži i lakši nego sa nepristupačne obale i slabe parobrodarske veze u Južnom Velebitu. Osim toga opisane su ture, koje se mogu poduzeti sa pojedinih planinarskih kuća.

U Sjevernom Velebitu vodi nas vodič najprije u skupine Senjskog Bila. Tada slijedi opis prilaza u skupinu Zavižan—Plješivica—Rajinac te Hajdučkih Kukova i Kozjaka i konačno u skupinu Donjih ili Rožanskih Kukova s Alančićem. U Srednjem Velebitu vodi nas vodič kroz skupinu Kozja Vrata—Šatorina—Lisac, skupinu Baćić Kuka—Kize i skupinu Metle i Oštrog Kozjaka. U trećem dijelu obrađuje autor Južni Velebit i to skupine Sadikovac—Pezenj Kuk—Panas Vrh—Debeli Kuk; Visočica—Kozjak—Počiteljski Vrh—Badanj—Višerujna; Vaganski Vrh—Golići—Sv. Brdo; Tulove Grede—Laktin Vrh—Prolog, i konačno skupinu Crnopac—Tremzina—Jelov Vrh.

U dodatku opisane su ture za one planinare, koji žele proći Velebitom od Senja do Crnopca bez spuštanja na koju stranu u dolinu. Vodiču dodane su geografske karte, karta sa markacijom putova i automobilска карта jugozapadne Hrvatske. I tako nas je ovaj vodič poveo najljepšim krajem naše domovine, širom otvorio vrata našim planinarima u našu najromantičniju planinu, koju je i narodna pjesma tako lijepo opjevala.

Dok su braća Slovenci već davno vodičima opskrbili svoje planinare, da ih vode u njihove planine, mi dosad nismo imali takova putovode za Velebit, te je ovaj vodič Dra. Poljaka prvo stručno i kritičko djelo u našoj knjizi. Nije to tek prvi pokušaj, već je to potpuno djelo i u svakom pogledu dotjerano, pa može stajati uz bok najboljim stranim vodičima. U njem će naći i neiskusniji planinar dobroga vođu, u koga se može potpuno pouzdati, a »last not least« imat će knjigu, koja mu je priručna po sadržaju i obliku, te se može s njome poslužiti i posavjetovati u svaki čas. Lijepo će mu slike, koje tako savršeno dopunjaju sadržaj, dočaravati one krasote, kojima će ova naša vrletna planina da mu nigradi trud. A kad se jednom vratí kući, bit će mu ove tako prekrasne slike vazda živa uspomena na najljepše vidike, na najromantičnije poglедe i na sva prirodna čudesa, kojima je Bog tako obilno obdario ovu našu lijepu domovinu. A doista i onima, koji ne mogu da poduzimaju tako daleke ture, možemo mirno savjetovati, da pruže ruku za ovim vodičem, jer će im on i negledanu dočaravati čitavu veličinu, čitavu romantiku ove goleme planine.

Dr. Poljak je ovim djelom u velike zadužio naš narod a napose planinarstvo, te je gotovo dužnost svakoga planinara i prijatelja prirode uopće, da posjeduje ovu krasnu i poučnu knjigu, koja i svojom vanjskom ukusnom opremom služi na ukras našoj mlađoj planinarskoj literaturi.

Duro Ružić (Sušak).

ODZIV I PRIZNANJE NAŠIH STRUČNJAKA I NOVINSTVA O POLJAKOVU »PLANINARSKOM VODIĆU PO VELEBITU«. Poznati srpski planinar i izvrstan amaterfotograf, g. dr. Radivoj Simonović, koji već 30 godina posjećuje gordi Velebit te je već g. 1914. u »Hrv. Planinaru« napisao, da je to »najljepša i najveća planina u Hrvatskoj«, poslao je autoru g. dru. J. Poljaku vrlo laskavo pismo, iz kojega vadimo ovo značajno njegovo priznanje: »Mogu ti čestitati na uspjehu! Ne znam, imaju li Slovenci tako što, ali mi Srbi i Hrvati nemamo! Ovo je dosada najbolje! A što je najlepše, nije pisano lajički nego naučno, ali tako vešto i lepo, da može razumeti i lajik. Pa, što je najbolje, opisao si Velebit i sa svakoga gledišta: geologiju i morfologiju i faunu i botaniku i narodne prilike i istoriju, pa se mili čoveku čitati. A za turiste nije lepšeg putovode u našoj književnosti. Živio! A što ovu knjigu najviše odlikuje od naših knjiga, jest to, što je bogato ilustrirana! Ima li dosta pretplatnika? Ja mislim, da će se razgrabitи.«

Naš planinarski ideolog i prvak g. dr. Ivan Krajač, koji također već gotovo dva decenija istražuje Velebit i o njem je priopćio cijeli niz studija i članaka, te mu se među ostalim ima zahvaliti planinarsko otkriće čuvenih Rožanskih Kukova, poslao je autoru također vrlo pohvalno pismo, iz kojega donosimo ove markantne retke: »Molim Vas, da izvolite primiti moje najsrdaćnije čestitke, što je Vaš trud tako sjajno uspio i što je Vašim djelom udovoljeno najprečoj potrebi za razvoj našega alpinizma na najljepšim točkama uz more. Za osobiti trud, što ste ga ulagali, da je djelo tako lijepo ispalio, bit će Vam od srca zahvalni svi naši planinari i ljubitelji domaće prirode. Karte ispalje su vrlo lijepo i u njih je uložen vrlo veliki trud. Sada bi samo trebalo, da se pojedinci bace na sistematsko proučavanje pojedinih područja, pa da se svi rezultati ponovno saberu u Vašim rukama, odnosno da budu sistematski i po jednom principu i metodi publisirani, jer držim, da će ovo izdanje biti u dogledno vrijeme raspačano.«

S tim vrlo pohvalnim sudom naših prvih planinarskih stručnjaka potpuno se slažu kritike o tom djelu u domaćim novinama: »Novostima«, »Obzoru« i »Hrvatskom Pravu«. Dnevnik »Novosti« donio je u br. 14. i 15. travnja o. g. iz pera našeg vrsnog planinara i vještog planinarskog pisca, g. prof. Vladimira Blaškovića, vrlo instruktivan prikaz »Razmišljaji o Velebitu«, u kojem među ostalim izriče o

autoru i ovoj knjizi ovo vrlo laskavo priznanje: »Uspjelo je središnjici HPD angažovati jednog od naših najboljih planinara, uvaženoga stručnjaka-geologa i odličnog poznavaoца Velebita dra. Josipa Poljaka, da izradi detaljan prikaz i točan vodič za velebitski labirint... Poljakov najnoviji rad obogatio je hrvatsku planinarsku književnost vrijednim djelom, koje bi svojim kvalitetom zapravo trebalo da znači novu epohu u životu našeg planinarstva. »Planinarski Vodič« po Velebitu izrađen je pomno; obilno gradivo pregledno je i dobro sistematizovano, te poslije izvrsnog uvodnog općeg dijela... slijedi detaljan turistički opis... Velebita, koji je tako precizno i savjesno obrađen, da vjerojatno nema ni jedne važnije, a pogotovo planinaru potrebne staze u čitavom 2274 km³ ogromnom planinarskom području, a da je ne bismo našli točno opisanu na pravom mjestu. Stručna geološka opažanja... takoder su spretno projicirana na hartiju ove knjige, koja se mirno može usporediti s ponajboljim djelima svjetske planinarske literature... Preko 120 vrlo dobrih fotografija zorno predočuje neobično bogatstvo zanimivih prirodnih rariteta, a naročitu pažnju pobuđuju bakrotisi... Ipak su najvredniji prilog Vodiču izvrsno dobre, najbolje turističke karte, što smo ih dosad uopće imali. Izradene s mnogo pažnje, apsolutno besprikorno i na dobrom papiru znače one nesamo za naše planinarstvo, već i za hrvatsku stručnu geografsku literaturu vrlo mnogo. Naročita odlika čitavog vodiča je lak, ugodan, jasan i lijep stil... Nema tu suhoparnosti, nema pustog nabranjanja imena, nema suvišnih citata i mrtvila bedekarskih knjižurina, već sve odiše životom i ljubavlju za veličanstvenu Prirodu. Dnevnik »Obzor« u svom uskrsnom broju donosi osvrт na Poljakov »Vodič« pod naslovom »Naučno planinarsko djelo o Velebitu«, u kojem izriče ovaj pohvalni sud: »To je u našoj literaturi prvi potpuni i kritički planinarski vodič po cijelom Velebitu, a uz to je popularno znanstveno djelo, ... u kojem стојi znanost i planinarstvo u uskoj vezi i suradnji, što posvema odgovara tradiciji HPD-a... Sve prirodne odlike i prednosti Velebita, našega uresa i ponosa, našle su svoj puni odraz u sjajnim slikama i vjernim opisima ovoga naučno-planinarskog vodiča. ... Naš Velebit, koji je dosada bio za širu javnost terra incognita, te je i od planinara bio rijetko posjećivan, dobio je ovim djelom svoje otkriće i otvorene... Osim čisto planinarske struke ovaj vodič opisuje ostale grane znanja i umijenja, koje stoje s njom u vezi. Tako u općenitom dijelu ... ima na pretek pouke i upute ne samo za planinare, nego i za sve one, koji se zanimaju za primjenu znanstvenih grana na tako znamenitom domaćem tlu, kao što je Velebit, »našeg roda dika«. ... Ovaj vodič pruža potpunu, vjernu i jasnu sliku našeg planinskog gorostasa. ... U formalnom pogledu resi ga odlika, da je pisan jasnim i lijepim jezikom, koji je lako razumljiv svakom laiku i ondje, gdje se obrađuje strogo naučna građa. Djelo je obilno i sjajno ilustrirano. Na umjetničkim prilozima ima 20 velikih ilustracija, koje su u bakrotisku tako sjajno izvedene, da čitaocu zorno dočaravaju vilovito velebitsko stijenje. Osim toga ima u tekstu 101 slika sa prekrasnim planinskim prizorima iz svih krajeva Velebita... Vodič je tehnički vrlo lijepo izведен i opremljen ukusnim uvezom, te služi na diku autoru, HPD-u kao nakladniku i »Tipografiji«, u kojoj je tiskan.«.

Tjednik »Hrvatsko Pravo« u uskrsnom broju donosi podlistak »Iz planinarske literature«, u kojem iscrpivo prikazuje ovo djelo o Velebitu, pa među ostalim izriče ovo pohvalno mišljenje: »Autor je uložio silan trud i veliku savjesnost uz veliko poznavanje Velebita iz autopsije. Možemo mirne duše reći, da u našoj planinarskoj literaturi do danas nemamo sličnoga vodiča, koji bi se mogao postaviti uz bok Poljakovu vodiču po Velebitu. Naglašujem to s razloga toga, što Poljakov vodič nije obični planinarski vodič, nego i znanstvena knjiga, razumljiva ne samo stručnjaku, nego i laicima... Svako od poglavlja (u općenom dijelu) pruža nam zanimivih podataka o velebitskom području, koji su za širu javnost bili

posve nepoznati. ... Autor ... pokazuje odlično poznavanje cijelokupnog gorskog masiva Velebita, što dokazuju najbolje njegovi opisi i karakteristike pojedinih gorskih skupina... Vodič je tehnički vanredno lijepo i ukusno opremljen... Mora se priznati, da tako bogato ilustriranog djela o našim krajevima nismo imali. Slike na prilozima birane su velikim ukusom. Umjetnička kvaliteta kao i njihova tehnička izvedba savršene su... Mora se priznati, da su karte vrlo savjesno i s velikim trudom i marom izvedene u uskoj vezi sa tekstom».

DRUŠTVENE VIJESTI

SA ROŽANSKIH KUKOVA I ZAVIŽANA. Pod kraj travnja bili su na Rožanskim Kukovima gg. dr. I. Krajač i šumarski nadzornik A. Premužić, pa su u šumama našli snijeg visok 1—2 m, a goli su samo grebeni Rožanskih Kukova. Scenerija je prava alpinska. Snimili su više novih prizora i vidika, pa su se ponovno uvjerili, da je područje Zavižana do Rožanskog vrha alpinistički najinteresantnije na čitavom Velebitu, a središte mu je od Rosijeve kolibe HPD pod Fasarićevim Kukom sve do Krajačeva Kuka. Tom su zgodom izveli tri nova uspona u Rožanskim Kukovima, o kojima donosimo izvještaj na drugom mjestu. Tomu izvještaju dodaje g. dr. I. Krajač ovu konstataciju: dio Rožanskih Kukova južno od glavnog hrpta između Vratačkog Kuka i Novotnijeva Kuka traži za one, koji hoće da se po njem slobodno kreću: planinarsko iskustvo, oprez i sposobnost u penjanju, mjestimice uporabu konopa, oprez s obzirom na brojne ponore više puta maskirane klekovinom. Na sedlu između dva najviša vrha Crikvene, koje je vrlo usko, nabrojio je g. Premužić 25 okomitih ponora sniježnica, između kojih su prošli on i lugar Šime Vukušić, pa ovaj potonji stigavši u Rosijevu kuću bio je par sati gotovo bez riječi pod dojmom senzacija, što ih je proživio plazeći između tih ponora, a zatim po gornjem boku kao krovu Crikvene. S istočne najviše točke Pasarićeva Kuka upravo je vanredan pogled popodne na Kukove, a sa zapadne najviše točke je isto takav vanredan pogled u jutro na more i otočje, pa je pisac s te točke gledao more preko donjeg dijela Istre.

Gosp. A. Premužić našao je u boku sniježnice sjeverno pod glavnim vrhom Crikvene rijetku biljku Juniperus Sabina među kamenjem, pa je stručak poslao našem botaniku g. dru. I. Horvatu.

Na Krajačevoj kući na Zavižanu jesen je dovršena oplata, da se kuća sačuva od vlage. Kuća se sada zrači i ureduje za ljetnu sezonu, pa će se otvoriti 1. lipnja. Isto će se tako urediti Rosijeva koliba na Rožanskim Kukovima prije svečanog otvorenja, koje se ima obaviti ovoga ljeta.

O cestama i putovima na Velebitu dozajnajemo ovo: Cesta Jablanac — Alan — Stirovača se popravlja, pa će ove godine ići njome pokusni autobusni izleti u Stirovaču. Gosp. A. Premužić bavi se sada trasom visinskog alpinskog puta sa Mirova (Alan) na Šatorinu kao nastavak projektiranog visinskog puta Zavižan — Rosijeva koliba — Alan. Šumska je uprava popravila cestu Krasno — Oltari; a kako je Savska banovina preuzeila cestu Sv. Juraj — Krasno, a po svoj prilici cijelu do Otočca, došao je momenat, da se mjestimice loša cesta Krasno — Otočac popravi, kako bi njome mogli voziti autobusi od stanice Vrhovine do Oltara za izlete na Sjeverni Velebit. Ako bi se uz projektirane planinarske putove, koji se ove godine imaju izvesti, izgradila još cesta za automobile sa Oltara na Zavižan (oko 12 km) i sa Alana na Lubenovac, nema sumnje, da bi turizam uzeo veliki razmah na području Oltari — Šatorina.

IZLOŽBA PLANINARSKIH FOTOGRAFIJA U ZAGREBAČKOM ZBORU, što su je za vrijeme proljetnog velesajma priredile Foto-sekcija Hrvatskog Planinarskog Društva središnjice i njene podružnice u zajednici sa članovima saveznih planinarskih društava, postigla je vanredan uspjeh. Dosad je H. P. D. priredilo više sličnih uspјelih izložba, ali nema sumnje, da je ova nadmašila i izborom motiva i dotjeranom tehnikom sve dosadašnje; pače se čulo i takovih izraza hvale i priznanja, koji su njoj davali mjesto pred istodobnom izložbom međunarodnog »Werkbunda«, koji je prošao množe velike gradove u Evropi i svuda ubrao mnogo slave i odobravanja. Bilo je izloženo oko 400 fotografija, koje su bile pomno izabrane, ukusno opremljene i zgodno namještene. Uz foto-sekciju HPD središnjice bile su vrlo dobro i brojno zastupane HPD podružnice »Velebit« sa Sušaka, »Mosor« iz Splita, »Ivančica« iz Ivance, savezno društvo »Runolist«, braća Slovenci, savezno društvo »Fruška Gora« u Novom Sadu. Može se reći, da je na toj izložbi sudjelovala elita naših planinarskih amater-fotografa, pa je gledalac bio u dvoumici, kojemu da dosudi palmu prvenstva. Očito se vidjelo, da su svi uložili mnogo ljubavi, ambicije i tehničke vještine, a da i ne govorimo o novčanim žrtvama, da im slike ispadnu što ljepše i savršenije. Lijepa i hvale vrijedna je pojava na toj izložbi, što su se našle četiri fotografiske tvrtke: Iso Weiss, Griesbach i Knaus, te tvornica Kodakovih papira i tvornica »Agfa«, koje su darovale znatne svote u materijalu za nagrade najbolje izvedenim radnjama, čime su u znatnoj mjeri uzbudile interes za fotografsku vještinu i mnogo doprinijele sjajnom uspjehu ove izložbe. Vanjski se uspjeh vidi u tome, što se izložba može podići rekordnim posjetom od 50.000 ljudi i što je izložba za nekoliko dana produljena na neizvjesno vrijeme, jer je ministarstvo proslijete izdalo naredbu, da ju imadu posjetiti đaci svih škola pod vodstvom svojih učitelja.

Iz krugova posjetnika ove izložbe izražen nam je predlog sa željom, da bi se na budućoj izložbi glavna pažnja posvetila prikazu naših krajeva, koji obiluju prekrasnim motivima, a dosad su malo ili nikako fotografski snimljeni. Smisao je toga predloga, da se težište postavi na Dinarski gorski oklop, koji je posvema nov i malo ispitani, a u njem ima na pretek novih motiva. Motivi sa Alpa se više ili manje sretno samo ponavljaju. Naši planinari obavljaju pionirski posao na vlastitom području, a drugi neka vrše reklamu za Alpe.

SADRŽAJ: Prof. Gj. S z a b o: Spomenici prošlosti otoka Krka (sa 3 slike u tekstu i 7 slika u prilogu) str. 131. — Prof. dr. K. Bošnjak: Iz mojih sjecanja na Crnu Goru i na Crnogorce (142). — Jedan planinarski pisac (147). — Dr. I. Krajač: Novi prvi usponi u Rožanskim Kukovima (152). — Planinarska literatura: »Planinarski Vodič po Velebitu« (153). — Odziv i priznanje naših stručnjaka i novinstva o Poljakovu »Planinarskom Vodiču po Velebitu« (155). — Društvene vijesti: Sa Rožanskih Kukova i Zavižana (157). — Izložba planinarskih fotografija u Zagrebačkom Zboru (158).

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu: pretplata stoji godišnje Din 50.— (za dake i naučnike Din 40.—; za inozemstvo Din 70.—). Pretplatu, reklamacije, rukopise i fotografije prima HPD, središnjica u Zagrebu, Dolac broj 1. Odgovorni urednik: prof. Josip Pasarić, Ulica kraljice Marije 20. — Izdavač »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskar »Tipografije« d. d. Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Zagreb, Selska c. 39.